

1780.

- 11) Funcker, Joannes, Acad. Riv. professor: Commentationes:
De mensa Dieque memoriae Christi nati antiquitate.
Auscusculo, annua sacra Leon Papiensi in locum c. d. h.
i. d. h. d.
12. Funckerus, Joannes: De gangliis generativa.
13. Funckerus, Joannes: Divertalis . . . , quae motus in
morbis et cytorura therapeutica commendantur
et eorum quorundam memorabili illustrantur
14. Funckerus, Joannes: De veteris artis medicae praecipuis
15. Funckerus, Joannes: De affectibus dentium
16. Funckerus, Joannes: Specimen pathologicae therapeuticae
in eorum quorundam ferripicis moribus complicato.
17. Lasius, Hermann Tacubus: De legibus ac praecipuis
Hannabibus in genere.
1841/6, c. Luderig, Tom. Petrus, de: Differentiae juris Romani et Ser.
manti in usuris praecipue ultra alterum tantum.

1740

19. Ristker, Tübing : De syllogismo ordinario .
20. Rossmann, Hebr. Usus : De rebus mancipi et nec mancipi
21. Schulze, Franco Haurium : De Cumbria's affectionibus
22. Schulze, Franco Haurium : De oleo olivarum
23. Schulze, Franco Haurium : De febris malignarum indole
et curatione
24. Schulze, Franco Haurium : De frigore ejusque effectibus
in corpore humano .

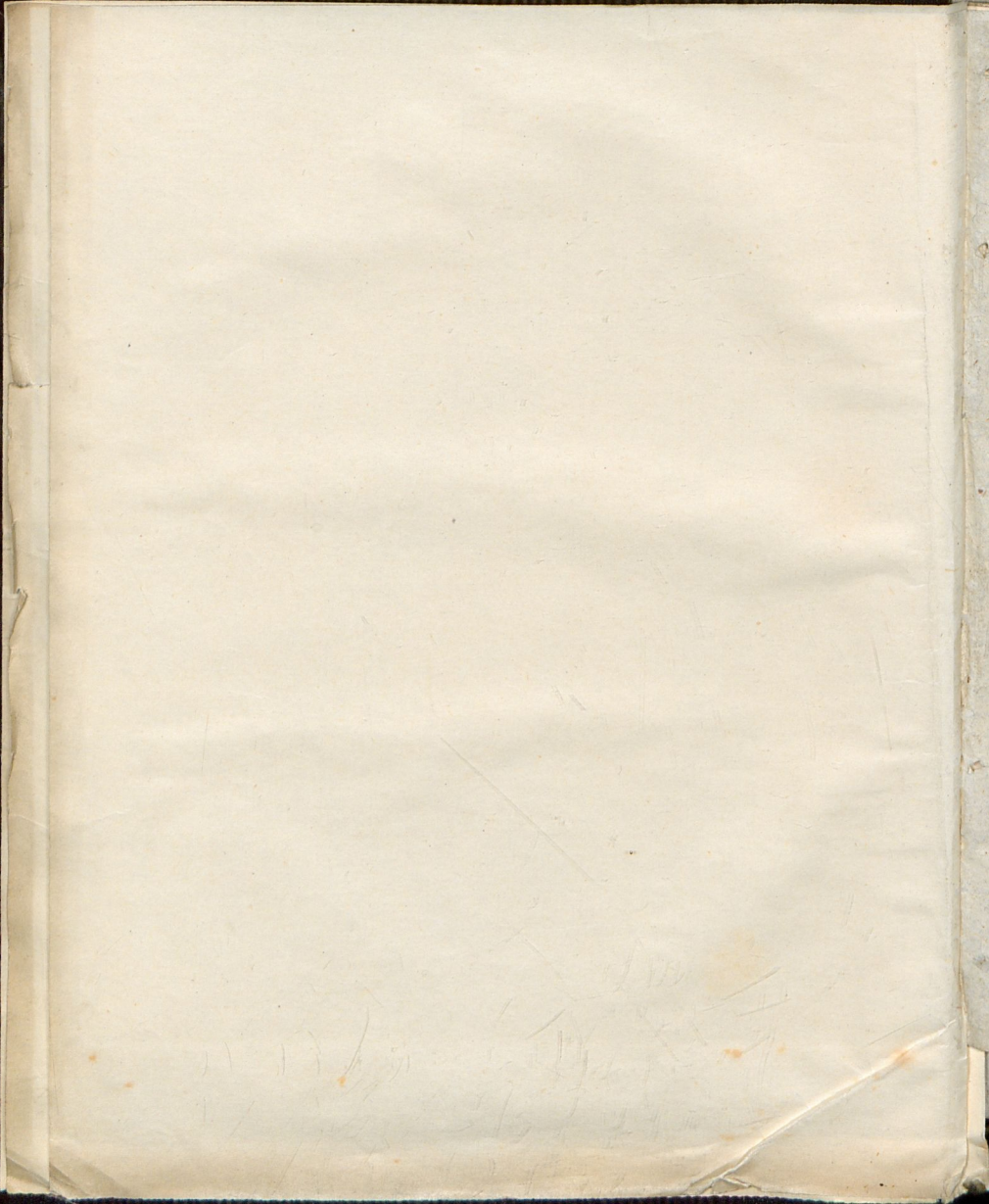

1792
ACADEMIAE MEDICINAE
PROFESSOR
JOHANNES IVNCKER
MED. D. ET PROF. ORDIN.
ACADEMICVS
ANNO SAURA
IN VICTIM EDITI
COMMISSARI
COMMISSARI
COMMENTATIONE
DE MENSE DIEQVE MEMORIAE CHRISTI
MARTI ANTIQVVS
CONSCRIBITVS

HALAE MAGDEBVRGICAE
IN IOAN. ANDR. BAVERVM

f. 20. num. 36.

Q. 21.

1710

185

DIFFERENTIAS IVRIS
ROMANI ET GERMANICI
IN

V S V R I S

PRAECIPVE
VLTRA ALTERVM TANTVM
PRAESIDE

IOAN. PETRO DE LVDEWIG

FRIDERICIANAE CANCELLARIO PERPETVO
REGIS CONSILIARIO INTIMO ET MAGDEBYRGICI
REGIMINIS AC CONSISTORII
ORDINIS IVRECONSVLTORVM PRAESIDE
ATQVE AERARII PAVPERVM DIRECTORE

DOMINO IN BENDORF, PRAEZ ET GATTERSTAEDT

PRO DOCTORIS
IVRE ET DIGNITATE
CAPESSENDA

CONSENSV AMPLISSIMI ICTORVM ORDINIS
IN FRIDERICIANA
RESPONDEBIT

HENRICVS AVGVSTVS ROSENBACH
GRIMMA MISNIENSIS.

DIE XI. MENSIS APRIL. MDCCXXX.

H. I. Q. S.

HALAE SALICAE
EX OFFICINA KITLERIANA.

1744.

8

ROMANUS GURMANICI

V S V R I S

ULM A N T I A M

ULM A N T I A M

ULM A N T I A M

ULM A N T I A M

ULM A N T I A M

ULM A N T I A M

DIFFERENTIAE IVRIS
ROMANI ET GERMANICI

IN

VSVRIS

MAXIME VLTRA ALTERVM TANTVM.

DIFFERENTIA I.

Verborum *usurae* & *foenoris* in Germanica
lingua vsus.

Iure Romano differt FOENVS ab VSVRA, uti res foecunda a sterili; quod a foetu pro- uenerit foenus (1); contra autem usura a simplice usu (2). Licet postea utrum- que uerbum factum sit synonymum (3).
Iure Germanico in uernacula wuchern di- cimus pro, fertile & foecundum esse (4); Zinsen autem idem est, quam census Latio (5). Etiam Renten nobis in usu; quibus respondent in Latio reditus (6). Verum significatus is horum uerborum est ueteri aeuo. Nam Seculo XV. interpretes sacri codicis ante Lutherum foenus generatim reddiderunt Gesuch, satis inepte (7), mutuare, cum requisito aut quaestu. Vnde tamen non leuis coniectura est, foenus Germanis nequidem nomi- ne cognitum fuisse olim.

DISCRIMI-
NA
foenoris
& usurae.

In uerna-
cula
Wucher,
Zinsen,
Renten.

DEMONSTRATIO.

(1) S. Pomp. FESTI est haec etymologia: FOENVS & foenebris
lex a FOEIV dicta; quod crediti nummi alios PARIANT. Vt
apud

Etyma
foenoris a
foetu.

A

2
DIFFERENTIAE IVRIS

apud Graecos eadem res *τόκος* dicitur. FOENVM quoque praetorum causa est adpellatum. Corn. FRONTO probatur idem mutuum sine usuris; foenus cum usuris. Unde & FOENVS dictum est, ut graece *τόκος*, quasi PARTVS mutui. Plaut. in Afin. Frustra igitur ludit ISIDORVS lib. XVII. de re rust. c. 9 Foenum dictum, quod eo flamma nutritur. Quas enim flamma est. Disquirat porro PRISCIANVS lib. VI. sub finem pag. 721. an foenus FOENORIS dicendum cum IUVENALE? Quod tamen antiqui FOENERIS, unde & foeneor & foenrator.

Vsuras ab (2) Terentius VARRO lib. IV. p. 30. usura cum accederet ad sortem, ex VSV VSVRA dicta, ut sors, quod suum sit sorte. Putat, quod *ura* fit cum sorte, usors. Sed expeditior PRISCIANVS libr. IX. p. 923. ut armatus & armatura; scriptus & scriptura: sic ab VSV quoque usura factum.

Vsura sine (3) Mansit tamen unum altero significantius. Vti enim usura etiam pro simplice vsu, quo vitae usuram dicimus: ita foenus requirit semper foetum seu lucrum & incrementum. Vltimum quo grauius est & maius, quemadmodum in pecunia traiectionis; ideo foenus traiectionis frequentius dicimus, quam traiectionis usuram. Quod ultima haec vox lenior esset mitigaretque improbum foenus. Adiuuat forte coniecturam formula TACITI de M. G. c. 26. foenus agitare & in usuras extendere, ignorum. Quis enim dubitauerit, mutuo dedisse & accepisse quandoque Germanos fungibilia, quod auctor dicit usuras pro usu rei. Sed ad foenus illos negat, easdem usuras extendisse. Usura fuerat, iudicio eius, sine foenore in Germania; id est, usura gratuita. Quod interpretum uidit nemo.

Nova Taciti explicatio.

Wuchhar (4) Etiam in rerum naturalium incrementis hoc uerbo usi sunt ueteres Germani. De arbore aut planta dixerunt, das *Wuch* oder der Baum *wuchert gut*, id est crescit capitque fructuum incrementa. Veteres Germani dixerunt *Unachar*, fertilis, contracte *Venedi Lichwa*, quasi *Leihwachar*, mea opinione, a *wachsen*, inde a *wuchse*, *Unuchar*. Quod utrum-

Wuchhar
Wucher,
Wachar
idem
quam
Wachsen.

utrumque reperitur in ueteris linguae reliquiis apud OTFRIDVM, NOTKERVM, WILLERAMVM, aliosque. Quorum loca congescit SCHILTERVS in *glossario teuton.* u. *uuachar*, *uuuocher*, fructus & *uuuckerungo* usura. Interpretes sacri codicis ante Lutherum *Wucher* accipiunt sine discrimine de fructu. DEVIER. XXVIII. *der Wucher* deines Leibs *der* ist gesegnet, und *der Wucher* deines Landes und *der Wucher* deiner Vich, und die *zerte* deiner Schwach und die *stell* deiner Schaf, cetera. Foenus autem reddunt iidem DEVT. XXIII. *Nit* leich deinem Bruder da dem *Gesuch*, noch *traide*, noch ein ander Ding: Wann den *Fremden*.

- (5) Poterunt Zinsen uocis origines requiri a lingua Germanica A censu ideo: quod frequentius & uberius ibi illa fit, quam in ipso Zinsen. Latio *census*. Praesertim quod Zyst Veneda lingua idem ferre fit. Vnde in Marchia Zise nomen, id est, census coquendae cereuisiae. Diuersus a uocabulo *Acetise*, qui & census nouellus est & omnis generis *consumibilium*. Dicimus in nomine Zinsen, Geldzinsen, Fruchtzinsen, Sackzinsen, Blutzinsen, Erbzinsen, ablöfliche, unablöfliche Zinsen; imo verzinsen. Quamuis ille significatus, quo *foenus* quoque reddere hodie solet, ueteri aeuo, sit ignotus. Vnde facilis est coniectura; quoniam nomen nobis proprium defuit, quod etiam *foenoris* ipsius nullus fuerit usus in Germania olim.
- (6) Breuiter OF. FERRARIUS in *origin. Lingu. Ital.* pag. 248. *Renta*, *rendita*, redditus siue reditus. Galli *rentae*, Hisp. idem *renta* & *arrentar*, tam locare, quam conducere. Galli item quam *arrenter*, locare. Quemadmodum uero ipsi etiam Germani reddere. uerbum *leihen* dicunt & de mutuando & de locando: sic etiam re ipsa mutuum sub *usura* est *elocatio pecuniae* pro temporaria mercede. Licet enim *pecuniae dominium* transferatur; retinet tamen creditor *dominium summae*. Quoniam uulgi etiam sermone dicimus: Wer von dem andern *leiht*.

leihet, wird dessen Knecht; conductor seruus est locatoris. In uernacula uulgi sermone dicimus: von Renten leben, ab usuris uiuers; Geld auf Renten austhun; foenerari. Inde uiscalitiu nobis Leibrenten. Illud ambiguum: Renton, respondere, reddere num apud OTFRIDVM *lib. V. c. 19.* congruum sit uerbo Renten?

Gesuche,
foenoris
synony.
mum olim.

(7) Patet hoc Germanica ex bibliorum uersione ante Lutherum. DEUTER. XXIII. Wann deinem Bruder, dem leich an Gesuche, das, das er bedarfe. Et PSALM XIII. der nit gab sein Gut zu dem Gesuche, der wird nit beargt ewiglich. LUTHERVS: der sein Gut nicht auf Wucher gibt, der wird wohl bleiben. Vnde facile est ad intelligendum: Seculo XV. *foenus* in uernacula dictum Gesuch; Wucher autem in bono sensu *fructum* audiuisse. Qua etiam formula usus est LOEWASSER in *Ps. XV.* non rhythmi ergo neque Gallici poetae aemulatione; sed ueteris linguae imitatione. *Quaestus* forte idem creditum, quam Gesuch. Sed in uersione sacri codicis exulat uerbum, *quaestas*. Nam & Gallis deest in sua lingua uerbum, quo expriment *foenus*, ut, mutuare a Latio, illos oportuerit, *usure, usurier, interets*, cetera.

DIFFERENTIA II.

Vsurarum causae commercia?

Iure Romano foenoris usus fuerat, omni aeuo, frequentissimus; uti aeris & commerciorum (1). Germanis uero ultima quemadmodum defuerunt; ita quoque primum ignotum & fungibilium rerum *usura* sine foenore, iure Germanico (2). Non Romano; ne hic quidem (3).

DEMONSTRATIO.

(1) Quod adfirmavit TACITVS *lib. VI. annal. c. 16.* his uerbis:
Sane

Sane VETVS urbi FOENEBRE malum & seditionum discordi-
 arumque creberrima causa: eoque cohibebatur ANTIQVIS Vetustas
 usurarum
 Romae.
 quoque & minus corruptis moribus. Nam primo XII. TA-
 BVLLIS sanctum: ne quis VNCIARIO FOENERE AMPLIVS exer-
 ceret. Cum antea, ex LIFIDINE locupletium, agitaretur.
 Vnciarium autem foenus, quis annum dixerit? Cum men-
 struum ita indicari suadeat diuisio assis in uncias duodecim,
 uti anni in duodecim menses. Licet & SIGONIVS & Anton.
 AVGVSTINVS contendant ex aduerso.

- (2) Locus satis est uexatus, quem recitabimus primo; deinde Germanis
 tenebras philologorum dispellemus. TACITI uerba de M. G. usurae
 r. 26. sunt haec: FOENVS agitare & in VSVRAS extendere, ignotae.
 ignotum. Ideoque magis SERVATVR, quam si VETITVM es-
 set. Tria hic desidero in doctissimis ceteroquin interpretibus.
 Primo quidem, quod uicini aliquid in hac scriptura esse,
 perhibeant substituuntque pro, *seruatur*, spernitur aut *sper-* Tacitas
 noue ex-
 plicatus.
natur, cum LIPSIO aut *auerfantur* cum SAEMASIO. Nam
 respicit hic Tacitus ad morem, quo foenus Germani non
 extendant in usuras. Adeoque hunc morem illi magis *ser-*
uant; quam si *uetitum* hoc esset lege. Deinde quod hae-
 reant in uerbo, *ignotum*. Quasi Germani *ignorauerint*, exentis
 Lipsii, Sal-
 wesii sco-
 pulis.
 agitare foenus. Non enim *ignorantia* hic causa est; sed mo-
 rum *integritas*, aliena a turpi lucro. Eodem errore pec-
 cant etiam commentatores illi; qui in cap. 19. uerbisque;
nullum testamentum, exprobrant Germanis testandi nesci-
 entiam. Cum *gentilitia successio* in causa fuerit, quam mi-
 grare, nefas fuerat Germanis, ultimaque uoluntate heredes insti-
 tuere extra gentilitatis propinquitatem. Tandem *ignotum*
 hic idem est, quam non usitatum aut a moribus alienum.
 Quod autem Germani *usuras* fungibilium rerum saepe exer- Germanis
 cuerint, uerum sine *foenore*, illud in *differentiae I. not. 3. usurae* sine
 iam aduertimus. Taceo, quod *foenoris agitatio* in *pecuniae foenore*.
 mutuo facta plurimum: sed Germanis *aurei & argenti usus*
negatus fere cap. 5. imo non *pecunia* eos emisse, uerum
 sim-

simplicius & antiquius PERMUTATIONE mercium usus esse, testatur idem autor ibidem.

*Foenus in
acre.*

- (3) Licet enim *foenus* AERIS tantum *accessio* dicatur in *l. 24. D. de praescript. verb.* poterat tamen *olei* quoque *vini, frumenti accessio* requiri & *foenus* agitari, uti indulgent hoc *l. 12. & 23. C. de usuris.* Quod inestatum plerumque verbo *accessionis* uel *incrementi* sigillatim, ut recte obseruat SALMASIVS de *usuris c. 20.* In uernacula dicimus: *übermass, aufmass.* Ut causas eum redarguendi non habeat NOODT *lib. 1. de usur. c. 2.* Quem certe innumera autorum praesertim ecclesiae patrum fugissent, nisi, eorum allegatione, praeciuisset infignis ille polyhistor.

*Accessio in
frugibus.*

DIFFERENTIA III.

Iure diuino num usurae damnatae?

Iura Romana MOSIS & CHRISTI (1) de *usuris*, praecpta ita acceperunt; ut crederent legislatores christiani, *modicas usuras* ideo nemini interdictas (2); eadem iuris fiducia usi sunt, in indulgendis *usuris*, WESTGOTHI (3): contra autem in *iure Germanico* pontificia statim decrera *usuras* damnarunt neque ibi illae unquam factae sunt legitimae (4).

DEMONSTRATIO.

*VSURAE in
terdictae
in testa-
mento
utroque.*

- (1) Loca testatissima sunt EXODI XXII, 25. ne *foenus* agites in populo dei; aduersus fratrem Israelitam LEUIT. XXV, 36. idque siue in *pecunia* fiat siue in alia re *fungibili* DEUTER. XXIII, 19. idque sub *promissione* uitae aeternae PSALM. XV, 5. ac *fortunarum* huius acui IEREM. XV, 10. 11. Pietatis insigne genus EZECH. XVIII, 8. Cuius tamen transgressores Israelitae, querelas mouente eodem EZECH. XXII, 12. Et in nouo foedere LVCAE VI, 34. 35. Licet ipse seruator *usurarios* adprobet

ber in parabola LVCAE XIX, 23. Quamuis autem Iudaicae reipublicae instituta a coetibus christianorum, toto orbe dispersis, sint alienissima: in ecclesia tamen & doctores & pontifices ipsi coelum & terram negarunt illis, qui, *mutui* dati causa, accipere audeant usuras. Plenissima dirarum sunt & DECRETA in *distinet.* XLVII. & *causa XIX. quae st.* 3. 4. 5. Quae loca autoritate conspicua sunt *conciliorum*, sanctorum patrum, AVGVSTINI, HIERONYMI, GREGORII M. AMEROSII atque DECRETALES *lib. V. tit. 19* qui est de *usuris*.

In CANONICO decretis & decretalibus.

- (2) Illud omnino meretur imis sensibus notari; quod, lege quamuis diuina obstante & ecclesiae antistitibus usuras damnantibus in christiano orbe uniuerso: nihilominus *usuras* legibus munierint latores christiani in IVRIS CORPORE. Nam & D. *lib. XXII. tit. 1.* & C. *lib. IV. tit. 32.* de *usuris* agunt ipseque IVSTINIANVS modum *usurarum* fecit *legitimum*, constitutionibus scriptis foeneratoribus figillatim in L. 26. 27. C. de *usur.* atque in *Nouella 127. 138. 160.* Vnde fidenter coniector; ad patrum ecclesiae decreta siue in conciliis promulgata siue facta priuatim, parum aut nihil in republica attendisse imperatores christianos.

Sed munitae LEGIVS Latii.

Ingratiis clericorum

- (3) In LEGIB. WESTGOTHICIS usurarum diligens non solum commemoratio; sed etiam definitio legitima summae. Vt pote in lib. V. tit. 5. qui de *comendatu* & *commodatis* est inscriptus, modus usurarum descriptus est uerbatim. Commodatum, uti in uernacula nostra *leihen*, & *gratuita* usura comprehenditur & illa, quae fit cum *foenore*. Lex IV. est haec: *si quis pecuniam sub conditione* (meus codex membranaceus, *sub cautione*, habet) *susceperit, daturus usuras, si, per casum, pecunia perierit, non culpa aut negligentia debitoris, ille, qui pecuniam commodauerit, solam pecuniae summam recipiat & non requirat vsuras.* Quod cesset eo casu *interesse* debitoris. Deinde in lege VIII. *si cuiusque pecuniam commodauerit ad vsuram, non plus per annum, quam TRES SILIQVAS da uno SOLIDO postulat vsuras. Si tamen fuerit unde detur. Sed de SOLIDIS OCTO NONVM* foli-

In WESTGOTHICIS LL. pariter iustae.

solidum creditori exsoluat. Quod si CAUTIONEM, ultra hunc modum, creditor extorsit, conditio contra leges inserta (in meo CODICE MSCITO incerta legitur) non ualeat. Et, quae CAUTAE fuerant (in meo CODICE incautae dicitur) in nullo soluantur usurae. Porro in lege IX. Quicumque FRUGES aridas & humidas id est uinum & oleum uel quodcumque annonae genus (meus codex uel triticum addit) alteri commodauerit, TERTIAM partem accipiat. Id est, ultra DVOS modios, TERTIUM reddat. Quam legem ad solas FRUGES praecipimus pertinere. Vnde patet; quod Gothi, licet christiani, usuras habuerint legitimas. Ceterum ex his specimenibus patet, quam frequens in meo codice sit uarietas scripturae. Vtilissimo ideo, qui conferatur cum editis harum legum exemplis.

IN CAPITV- (4) Praelucet hic CAPITVLARIA Regum Francorum. In *lib. 1. in*
 LARIIS *LEGE V. In CONCILIO seu in DECRETIS papae Leonis nec non*
 prohibita *in CANONIBVS apostolorum, sicut & in LEGE ipse DOMINVS*
 Germanis. *praecipit: omnino omnibus interdictum est, ad usuram ali-*
quid dare. Porro in LEGE 130. iustum foenus est, qui am-
plius non requirit, nisi quantum praestitit. Quod est foe-
nus sine foetu. Clarius in lib. V. LEGE 36. VSVRAM non so-
lum CLERICI; sed nec LAICI CHRISTIANI exigere debent.
 Quae leges dictae scriptaeque etiam Germanis a regibus Ger-
 maniae. Vnde altum de legitimis usuris, apud maiores
 nostros, silentium. Ut adeo, quod boni mores quondam
 fecerant in Germania, quod differentia II. §. 2. TACITVS
 nobis aperuit; postea canones & leges iusserint Francorum.

DIFFERENTIA IV.

De modo usurarum definito.

In iure Romano aliquando interdixerunt legumlatores
 usuras omnino; quandoque emti uenditi contractum
 in solo praediisque imperarunt, ut eo rarius opus esset
 mu-

mutuo; deinum usurarum modos, pro hominum diuerfitate, ftatuerunt varios (1) ac multiplices. *Iure Germanico*, more ac integritate priftinae gentis, *ufurae* nullo unquam tempore *indultae* funt aut habitae *legitimae*. Ne, quod omnes damnarent, illis ftatuerent modum. Itaque fulmina *canonum*, *foeneratoribus* intentata, eo facilius locum habuerunt ftinueruntque in *Germania*. Licet ciuiles magistratus cohiberent ab hac tabula manus; quam a facris antiftitibus, acriori iam ftvlo, uiderent fcriptam effe. Foeneratoribus *infamia* inufta & mala *cruce*, digna olim gehenna & inferno (2). Interim, commercia cum extraneis & Italis maxime *Germaniam* fecerunt *ufurariam* pariter, fpretis ecclefiae diris ac dogmatibus. Hinc principio *emporiam* quaedam *modum usurarum* definiuerunt (3); quae fecutae funt aliae atque aliae ciuitates poff. Nulla tamen *lege* extante in rempublicam uniuersam (4). Ne, quod facra pagina damnat, ipfi, legibus dando modum, adprobare, uiderentur.

DEMONSTRATIO.

- (1) Superat propemodum fidem, quam Romae fuerint uarii & In I. R. multiplices legiflatores in ftatuendo usurarum modo. Primo *VSVRAS* enim illud docet hiftoria Romana; quod *L. GENVIIVS foenoris agitationem omnem* e republica proferipferit. Dubitanter *LIVIVS lib. VII. c. 42. extremo: inuenio apud quosdam L. Genutium, tribunum plebis tuliffe ad populum, NE FOENERARE LICERET.* Clarius loquitur *TACIVS lib. VI. annal. c. 16. pofremo uerita VERSYRA, alii usuram legere malunt, quod est perinde.* Amplior est in his *APPIANVS lib. I. de bell. ciuil. p. 382. dubito an uerior. Videntur, inquit, ROMANI, ficut & GRAECI ABHORRUISSE A FOENORE. Quod uero PERSIS quidem placuit. Sed, quia ueteri iam more, foenus*

B

nus

noxie &
inaepte

2) pro
munuscu-
lo indulsit
Seuerus,

Caesarea
pecunia
mutuata
gratis.

3) Coa-
ctio ad ce-
mendum
immobilia.

4) usurae
ex libidine
credito-
rum.

nus receptum, foeneratores id reposcebant iure suo. Mallem egomet GENVIII instituto, inepto satis & parum diuturno, id tribuere. Vnde enim mutuum sine foenore; unde commercia sine mutuo; unde reipublicae sustentacula sine commerciis? Et, si pristinae Romanorum integritati hoc tribuendum, quid quaeso opus fuerat Genutii plebiscito? Opinabile magis est hoc: quod de *Alexandro SEVERO* narrat *IAMPRIDIVS cap. 26.* Senatores si FOENERARENTVR VSVRAS accipere primo VETVIT, nisi aliquid, muneris causa, acciperent, id est, ut ego arbitror, instar doni ob causam. *Postea* tamen, quod ipse intelligeret Caesar, minus id consultum fore reipublicae, *instit*; ut in *semisses acciperent donum*, definita eius summa, *munus autem*, indefinitum ante, *sustulit*. Ne opus sit medica manu SALMASII. Aut quod de Caesare memorat *TACITVS annal. lib. V. c. 17.* tulit opem, disposito per mensas millies sestertium factaque mutuandi copia SINE VSVRIS PER TRIENNIVM, si debitor populo in DVPLVM, praediis CAVISSET. Poterat enim hoc fieri, ad sedandum plebem, largitione principis idque ad breue tempus; uniuersim autem hoc iniungere hominibus opulentis perpetuo, illud idem erat, quam pecuniam in arca claudere otiosam & inopia aeris turbare reipublicam. Ad hanc igitur cauendam nouum consilium iniit Tiberius, *SVETONIO* teste c. 48. cum per senatus consultum sanxisset; ut FOENERATORES DVAS patrimonii PARTES in SOLO collocarent; debitores totidem aeris alieni statim soluerent. In uernacula: sic solten zwey drittel ihres Geldes an Landgüter legen, ne scilicet, foenore cessante, pecuniam absconderent. Neque tamen ita consultum pauperibus: quanto enim quis obacrior esset, aegrius distrabebat, *TACITO* autore *lib. VI. anal. c. 17.* Vnde facile intelligitur sine foenore, quod supra scriptum, consistere non posse reipublicam. Quid ergo? cogitandum de modo statuendo usuris. Nam ante, ex libidine locupletium, foenus agitatum, sine modo & definita sum-

summa, narrante TACITO *lib. VI. c. 16.* Iste autem modus pro ratione temporum & fortunarum uarius omnino fuit. Computatio instituta olim per *menses*, inde *centesima* usurae, id est, quouis mense *centesima* fortis *pars*. Deinde per annum, numeratis, tamen duodecim unciis, nunc *denices dextantes, dodrantes, beses, septunces, semisses, quincunces, trientes, sextantes* placuerunt. Quod partim leges produnt, partim Romani auctores, quorum loca SALMASIUS in *libris de modo usurarum* plene congescit digessitque, ut nemo desiderauerit spicilegium. Causae, ad intelligendum hanc instabilitatem, faciles sunt. Qui enim pauperulae plebi sua commendare studia uoluerant, illorum erat, usurarum modos deminuere aut, si fieri potuisset, proscribere illas ex Latio uniuerso: contra floruerant in diuitiis patritii, si usuris locus ultra modum. Prudentissimi ergo illud egerunt: ut partis utriusque studia diuersa sustinerent aequilibrio, cauerentque inter nimium & parum excessus.

- (2) Haud dubie *patriam* nostram, in *foenore* agitando, inuasurunt mores *Italorum*. Nam Germani, sua olim sorte contenti, parum aut nihil curarunt commercia cum peregrinis. Vnde etiam pecuniae apud illos usus fere nullus, quod *diff. ferentia II. nota 1.* probatum. Deinde ante quam *urbes* in Germania conderentur, quod *seculo X.* euenit demum, uti luculento illud commentario ostendi in *opusculo, de opifice exule in pagis*, neque *mercatores*, neque *nundinae* neque *tabernae, officinae, merces* uenum expositae fuerunt: ut adeo occasio fere nulla esset ad *mutuum* eiusque partum, usuras. Verum, cum urbium nostrarum originibus, *luxus* inuasit Germaniam & *foenoris* improbi uenenum. *Nobiles* enim, quibus olim in uictu cultuque illud suffecit placuitque, quod ipsi produxerant in suis praediis ac uillis; iam aliena bona, in urbium officinis exposita, inceperunt adpetere, contrahere ideo *mutuum*, se suaque obaerare, stipulari *foenus*, emere pecunia, quod olim habuerant commutando.

B 2

Serp-

5) modum
tandem
acceperunt.

Iure Germ.
exulauerant usu-
rae.

Cognitae
usurae
cum empo-
riis.

Serpit hoc malum ultro citroque in patria; ut incolae urbium, serui & liberti olim, ditescerent & nobilitas in curtibus & pagis depauperaretur foenore, euerfis ita plurium familiarum & gentilitatum fortunis, decore & dignitate. Quo casu, qui nobilium supersunt, plures ruunt praecipites etiam nunc. Cum enim, in tantis usurarum odiis, illud daretur IYDAEIS, quasi *hi non sub lege essent, ut foenerarentur* quaquauesum in orbe christiano, quod FRIDERICVS I. imperator in *constituit. Siculis lib. I. tit. 6. lege 2.* prodidit; facile fuit mercatoribus, uti his foenoris improbi instrumentis, ad exhauriendum bonis Germanicam nobilitatem. Praeterea reperio etiam illud; quod *mutuum contrahentes* creditoribus aliquid adsignauerunt, titulo *donationis* & iuris tegumento hoc, quod cuique liceret esse liberali. Speciminis loco habes *diploma 1298. in medii aevi reliquiis tom. V. lib. 3. num. 6. p. 442.* Quid? quod magis est, licet damnatae fuerint usurae, omni tempore, *in Germania, sacra* maxime: innumera tamen mutui contractuum monumenta nos docent, & praestitas olim *usuras & promissas* uerbarim; nullo fere pudore aut poenarum metu. Exempla omnis fere aevi, nostris quoque *reliquiis* collatis, insigni industria collegit digessitque uir illustris & nostri quondam subsellii, *1047. Gottfred. de MEYERN* in docto libro von *Rechtmäßigkeit des Sechsten Zinsthalers in Teutschland.* Ne opus sit firmare idem ulterius. Verum inde non sequitur; *foenoris agitationem* probauisse ullo unquam tempore Germaniam nostram, quam ab hac macula, credidi, semper fuisse alienissimam. Contra adfirmandum hoc: quod Germania dubitauerit, usuris *statuere modum*, ne uel ita uiderentur, illas probare. In foro tamen ciuili *illas non puniuerunt*: quod crederent, haec christiani hominis officia, rectius in ecclesia dirigi ac coerceri censura ac *cura animarum, propositis alterius uitae cruciatibus & negatione sacramentorum & sepulturae in loco benedicto*, cetera. Quae poenarum, usurariis

Iudaeis in-
dultae.

Palliatæ
donando

imo con-
seruatae
palam.

idque im-
pune.

rariis statutarum, genera in sacris *canonibus & conciliis*; *iuris ecclesiastici* ac *patrum* decretis, sigillatim, pro temporum & locorum diuersitate, magno adparatu recensuit uir illustris BOEHMERVS in *iure eccles. protestantium lib. V. tit. 20.* quaest. de *usuris*, §. 18. & 46.

- (3) Post igitur, quam exulassent *usurae* a *Germania* nostra, tot *In empori-*
seculorum, inde a principiis reipublicae, interuallis, *ciui-* is quibus-
ratum & commerciorum in illis initia; Germanos hoc foe- dam statu-
 noris ueneno infecerunt & agitarunt, praesertim inter tatus *modus.*
 catores passim; sprete ecclesiae disciplina & autoritate. Inde
 factum est, ut in *Germaniae emporiis* quibusdam tam *Iu-*
daeis, quam *christianis* *usurarum modus* sit definitus, quem
 tamen alibi pactis & conuentionibus excefferunt contrahen-
 tes neque reperitur, ideo *poenas* sumtas a foeneratoribus.
 In *primo* genere exempla produxit *illustr.* BOEHMERVS in
iure ecclesiastico lib. V. tit. 19. §. 27. in ultimo *illustris Dn.*
de MEIERN von Rechtsmäßigkeit des Sechsten Zinsscha-
lers p. XXV. p. 63. 64. 69. 599.

- (4) Quicquid fenserint alii de hac re; ego tamen MELANCHTHO- Ne qui-
 nis narrationi fidem esse habendam, mihi omnino persua- d-m anno
 deo. Nam interfuerat ipse, iussu principis sui, *comitiis* 1541.
imperialibus RATISRONAE an. 1541. ubi problema uentilatam: Germa-
utrum, bona conscientia. *possit lex ferri de* MODO VSVRA- niae *mo-*
 RVM? Ratio dubitandi obstitit grauis: ne, quod DEVS pro- dus defini-
 hiberet, *imperator, temperando eius modum, probaret.* tus *usura-*
 aliis atque aliis uaria ideo in medium prolata. *rum.*
 Nostrum au-
 tem haec dubia ita respondisse, constat: distinguendam de *pecca-*
ris doctrinam a doctrina de *poenis* in reipublica. Igitur per-
 negandum esse, quod *imperator* probet eo ipso *usuras*;
 quod *modicas*, id est, *quincunces* non puniat. Idem etiam
 Iustinianum fecisse, consilio eodem. Qui licet *centesimas*
 habuerit impunes; tamen ideo nequicquam adprobauerit *foe-*
nus

Testis gra-
uis ME-
LANG-
THON 1553.

us uel unciae unius. Legi potest *epistola* MEI ANCHTHONIS ex *autographo* ad *regem Daniae* 1553. in *tom. V. reliquiar. lib. II. num. 14.* lectu utilissima. Vnde facile est, ad plura intelligendum. Primo quidem, quod eo tempore nondum extiterit ulla lex de *modo usurarum in Germanico imperio*; deinde quod *legislatoris* fuerit illa mens; ne *impunitas* traheretur ad *iustitiam* aut *uirtutem*: demum, ut hoc idem esset, siue *moram* traheret *creditor* siue *obstrictus* fuerit *conuentione*.

DIFFERENTIA V.

De usurarum temporis mensura.

R. I. usurae mensurae.

I. G. annuae aut semestris.

Iure Romano MENSURAE usurae fuerant in usu (1): quod in iure Germanico fieri non potuit uel ideo; quoniam illi *annum* dimidiarunt tantum, in *hibernum tempus* & *aestiuum*; *autumni* & *ueris*, multo magis *mensum* ignari omnino (2). Inde hodieque magis attenduntur, in *usurarum interuallis*, *NUNDINAE*, plerumque *semestris spatii* (3).

DEMONSTRATIO.

Ex mensuris usuris consuetaria.

I. G. eur annus di-

(1) Illud quidem est manifestissimum: unde plurimis etiam dubitationibus accedit lumen. Principio *centesima* sortis pars non *anni*; sed *mensis* est *usius*. Deinde hinc *computus rationum* apud *argentarios* est *calendarum*. Porro *unciaria* usura hoc idem, quam *singulis mensibus*, *una uncia* de *unciis centum*. Aliaque plura tam ex *legibus*, quam *classici Latii* autoribus intelliguntur, abunde *expedita* a *MOLINAEQ;* *SALMASIO;* *GRONOVIO;* *NOODTIO* aliisque.

(2) Docet hoc *TACITVS* de *M. G. c. 26.* *annum ipsum non in totidem*

*idem digerunt SPECIES. HIEMS, VER & AESTAS in-midiatus
 relectum ac uocabula habent; AUTVMNI perinde nomen ac
 bona ignorantur. Dubito de tempore uerno. Cum enim
 floribus non ita abundet patria; uti Italiae regiones &
 calidiora climata, uix crediderim, uer eas ab aestate distin-
 xisse. Accedit, quod autumnus Germanis poma aliaque ob-
 sonia adferat, maioris pretii, quam nostri climatis flosculi.
 Taceo, quod, dimidiare annum, sit facilius; quam tripartire.
 Accedit narratio EGINHARDI quod demum, Caroli M. in-
 stituto & intelligere & nominare menses didicerint Ger-
 mani.*

(3) Est hoc institutum Germaniae fere proprium; ut *nundinae Semestri-*
feu Missae, Messen, annuatim celebrentur *bis* in quibus-
 dam emporiis. *un quon-*
 Causa eius rei mihi uidetur haec: quod mi-
 nus secuta essent *isimera* per Germaniae prouincias, ob la-
 trocinia plura ante *pacem publicam*, aeterna demum lege
causae.
 statutam; cum ante esset illa temporis tantummodo definiti,
 in *triennium, sexennium*, plus minusue. Ut adeo oport-
 eret singularibus *pruilegiis* munire peregrinatores, nundi-
 nas frequentaturos. Duplici sic poena dignus esset, qui uio-
 lasset nundinarum hospitem. Quemadmodum autem *uer-*
num & autumnale tempus commodissimum uidebatur esse,
 itineribus in Germaniam facientibus: sic etiam *duae* placue-
 runt *nundinae* tempore eodem. Idque in duabus Germa-
 niae plagis uersus *orientem & occidentem*, LIPSIAE &
 FRANCOVRTI; ut illuc se conferre possint *Porussi, Russi,*
Boemi, Hungari: huc autem *Belgae, Galli, Angli*, alii-
 que populi his uicini. Scio, NVNDINARVM PRIVILEGIA
 indulta etiam aliis extra hanc orbitam. Sed intellecta uolu-
 mus nostra de *nundinarum celebriorum* duobus emporiis.
 Quibus alia sunt celebra minus, licet iurium eorundem.
 HALA nostra nundinarum *uestustiora prouilegia* habet,
 quam ipsa LIPSIA; uerum *primae* urbis bella intestina inter
 salinatos & alios ciues ita deminuerunt publicam fidem;
 ut

ut *ultima* cresceret ex ruina *primae*. Addo, quod *nundinarum* anima sint argentarii & mercatores, domi ac foris, qui fidem habeant, in *credendo* ac *debendo*, ciuibus. His si caruerit urbs, exarefcit *priuilegiorum* uigor; nulla culpa largitoris. Ceterum est hoc incredibile propemodum; quod hodie in cortice haereant iudices; qui offenduntur uocabulo *Mess*, quod negant aliis urbibus, qui priuilegio auguftali non sint munitae. Nam aliud est *Mess* in significato simplici; aliud in *curiali*. Illud igitur porro non quid aliud uult, quam *mercatum*: ut ideo *priuilegio* firmatae *nundinae* non simplices *missae*, *Messe* audiant; uerum sigillatim *priuilegite* *Messe* uel *Mess* Freyheiten. Quo priuilegio hodie quidem opus porro uix est; postquam *pax publica perpetuaria*, nostris in Germania *uis* securitas est procurata. Ne indigeamus nos hoc genere priuilegii. Adeoque, re ipsa *nundinae Berolinenses* *Missae* siue *Mess* dicuntur; licet, nostri aevi usu, uox sit paulo insolentior.

DIFFERENTIA VI.

Quid *usuris* ex *mora* & *conuentione*.

I. R. usurae ex mora in b. f. contractibus.

I. G. cef. sunt pactorum & contractuum discrimina.

Iure Romano usurae in *bonae fidei* contractibus ex *mora* debentur; non in contractibus *stricti iuris*, neque in *mutuo*. Vbi ne *pactum* quidem adiectum obligat; nisi *solemnia* accesserint uel uerborum, uti in *stipulatione* uel *litterarum*, uti in *chirographo* (1). In iure *Germanico*, intuitu *usurarum*, nulla inter *bonae fidei* & *stricti iuris* contractus attenduntur *discrimina* (2): in utrisque enim *mora* parit usuras. Quid? quod in *bonae fidei* negotiis, emto locatoque *faciliter* usurae remittuntur; quam in ipso *mutuo*. Licet *utilitas* huius

ius distinctionis, dummodo illa recte intelligatur, *foeensis* Formulae bonae fidei & stricti iuris. sit etiam nunc (3). Quod si rem trutina expendaris Imo superant in foro etiam nunc. & *arbitrio*, ex bona contrahentium fide, quid addendum aut deminuendum sit. Acquiescit ille potius pacti conuentique positis limitibus.

DEMONSTRATIO.

(1) In *mutuo usurario* duo sunt contractus. Vnus in *reddendo* I. R. distinctio mutui & foeneris. illud, quod est datum: alter in *foenore*, addito pro usu Pacta de mutuo inualida. for-
tis. Primum igitur mutuum dicitur *gratum*; alterum *foeneratum*. In *primo*, quod nemo suum iactare praesumatur, restituitio *mutuae* summae est aequitatis naturalis, adeoque non opus est uerbis aut litteris *re* tradita; licet obligatio ad *mutuandum*, opus habeat alterutro, neque *conuentione* sola aut *pacto* queat perfici. Hunc *simplicis mutui* Pacta de mutuo inualida. contractum siue b. f. dixeris siue st. i. parum refert: *primum* adfirmare poteris, quoniam, ex *aequo & bono*, tantum, in quali & quanto reddendum, quantum est datum, nec minus quid neque deterius; *alterum* tuearis ideo, quod ad *mutuandum* nemo constringatur, nisi uel *stipulatione* uel *chirographo*, quae *stricti iuris* habentur. Ab hoc *mutuo* In foenore qui opus stipulatione? differt omnino *foenus*; seu conuentio, de *plus reddendo*, quam datum. id est, de soluendis praeterea *usuris*. Atque ad hoc non nisi *solemnibus uerbis* aut *litteris* se obligare posse debitorem, per *iura Romana*, facile potest intelligi. Quod *pacta simplicia*, *dicis gratia*, non *serio* facta esse, uoluerint Romani quidem, ob eorundem *lenitatem & uolubilitatem* animi & linguae: nisi in conuentionibus *privilegiatis*. Quae dixerunt contractus *consensuales*, id est, ex *nudo pacto* aut simplice conuentione, obligatorios. Quo ipso clarum est, *foeneratum mutuum* semper esse *stricti iuris*,
C

Discrimi-
na inter
mutuum
& foenus.

ris, id est, *uerborum* aut *litterarum* solennibus tantum perficiendum; nec quicquam sola ac simplice conuentione. Ratio alia esse non potest singularis, quam haec, quoniam *mutuum* esse debeat credaturque *gratuum*; *foenoris* igitur accessio *nonus* contractus *foeneratiuus*. Qui, cum odii sit plenissimus, perficiendus ideo praescriptis *uerborum* aut *litterarum* solennibus. Contra in emto uendito, locato conductoque cum contractus ipse b. f. fit, etiam adiectum eius naturae *paclum*; imo si adiectum nihil, tamen *bona fide*, ob *moram* a debitore contractam, damnandum cum esse, ad *creditorum* faciendum indemnem, *iudicis officio*, arbitraria forte.

1. G. *quincunces* tam *morae* stituit, quam *conuentioni*. Non tamen *usuras* adprobat ideo.

Apologia
iuris de
interesse
1) *canonum*.
2) *Ebraeorum*.

3) *Recessum* imperii.

(2) Agnoscunt hoc *scholae & curiae in Germania*. Sed eius *differentiae* iurium *Latii & Germaniae* indicandae causae. *Principio* enim in iure Germanico *usuris foeneratiuis* nullus fuit, quod superius *differ. III. nota 4. & differ. IV. not. 2.* scriptum probatumque; ut adeo omne in patria *foenus* exularet. Sed tamen *ius canonicum*, quantum *intereſt, creditoris*, pecuniae mutuatae usu *caruisse*, rationem habuit acquirissimam *cap. 9. X. de arbitr. atque cap. un. X. de plus petit.* frustra que ab aliis exhibitam; cum christiana caritati admodum conforme sit, neminem alteri uel *damnum inferre*, aut inde fieri locupletiozem. Quomodo etiam *IUDAËI* sacri codicis prohibitionem de *usuris*, ab *Israelita* non accipiendis, ut *differ. III. n. 1.* uidimus, feliciter pieque euitant; si quidem debitor aut soluat *usuras* aut iurer, se cum pecunia nihil *lucratum esse*, de quo plenius in *HALLENSIBVS DIVRNS 1732. num. 12. p. 183.* In his igitur ambagibus, quid facerent *Germani in comitiis?* *MELANTHONE* meo teste, non adprobarunt *usuras*; sed *interesse mutuatiuae* pecuniae redaxerunt ad *modum*, id est, ad *quincunces*. Ita enim obuiam itum *periuriis*, de eo, quod *interferuerit*, pecunia uel caruisse uel, illa *usum esse*. Cumque alibi atque alibi *commerciorum* maior aut minor celebritas &

& frequentia, *quincuncibus* suis ad *patriam* nostram res-
 pexerunt, uti tunc quidem tempora fuerant, taxando *quan-*
titatem eius lucri, quod Germanus habere posset ex *usu pe-*
cutinae alienae. Atque hoc, siue quis ex *mora* ageret siue Sublatis
 ex *conuentione*: siue *bonae fidei* actione siue *stricti iuris*; discrimi-
 siue ex eo quod *interest* siue ex *definita lege*: siue *mutui* nibus
 interueniente siue *aliare fungibili*: siue *creditor persona* esset I. R. in bo-
 siue *uniuersitas* aut *pium corpus*, cetera. Illud quidem ue- contracti-
 rum est; titubasse *ordines Germaniae* in *comitiis* religionis bus.
 nimietate; quod docebit *historica* eorumdem recensio. An. Historia
no 1500. in R. I. AVG. §. 31. von wucherlichen Contracten, rarii.
querelae tantum mouentur de usuraria prauitate sub regu- An. 1500
mento emi uenditi, cum pacto de reluendo. Sub quo et- Am.
 iam latuit *pactum antichreticum*. Deswegen gebothen wird,
 darüber ziemliche Maafs und Ordnung zu machen und keine
 Gefährlichkeit darunter zu gestatten. Id est, medica manu
 opus esse; sed medicinam cuique magistratui relinquendam.
An. 1530. in REFORM. POLIT. AVGVST. art. XXVI. in usurari- An. 1530.
os Iudaeos statuitur poena exilii; dagegen sich dieselbe mit
 ziemlicher Handthierung und Handarbeit ernähren sollen.
 Quod iterum sine ullo successu: quoniam operas praestare chri-
 stianis & recusent Iudaei & horreant christiani. An. 1532. in
R. I. RATISPON. art. VIII. inscriptus quidem est: von Poli- An. 1532.
cey, wucherlichen Contracten, Iudenwucher und Mono-
polien, quae mala eradicanda sint in omnibus Germaniae
 prouinciis. In quo instituto si quis ordinum fuerit negli- Fiscus ex-
 gens cunctatorque, *FISCI* imperialis *ADVOCATVS* aduersus citatus ad-
 eum excitatur. Prouocatur etiam hic ad *R. I. Coloniensem* in uersus or-
 argumento eodem, in quo tamen nihil eius reperitur. dines S.
1541. in R. I. RATISPON. §. 76. 77. repetitur idem, addita An. R. I.
harum contemptores. Quod satis graue est, in causa priuata. An. 1541.
An. 1548. in REFORMATIONE POLITICA AVGVST. art. XX. est An. 1548.
 qui-

- quidem inscriptus: *von Iuden und ihrem Wucher*, licet magis ille agat contra *simulatos contractus & emtionem rei furtiuæ*, quam *mutuum & usuras*. An. 1551. in R. I. AVGVSTANO §. 73. 79. cauetur: ne Iudæi usuraria *chirographa* uendant christianis. Vtrisque enim tum *actio* negatur aduersus *debitores*, imo debito cadere oportet utrosque. Sed nihil neque hic de usuris legimus; quod tamen nobis Melanchthon narravit, harum rerum consultor tum actorque in comitiis. Vnde facile est ad credendum plus ibi decimum decretumque fuisse, quam scriptum promulgatumque literis. An. 1570. in R. I. SPIRENSI §. 83. denuo inculcatur: *ne camerae imperialis adseffores in dubium uocare permittant ea, quæ aduersus vsuras in comitiis DECRETA olim sæpius*. An. 1571. in R. I. SPIRENSI §. 36. repetita prohibito, *in commutandis monetis exercere foenus*, in uernacula, *das eigennützig wucherliche GESVCH* (dubium an hoc uerbum respiciat differ. I. not. 7.) *das hochschedliche steigern und auswechslen des Reichs-Münzsorten*. An. 1576. in R. I. Ratispon. §. 80. recoquitur idem. An. 1577. ORDINAT. POLITICAE FRANCOF. III. XVII. iterum inscriptus est: *von wucherlichen Contracten*. Summa eius capita sunt: *in keiner Handlung, auch NB. im Widerkauff mehr, als gebräuchliche funff Gulden, addito, wie gebräuchlich, zu nehmen*. Ut adeo usu magis, quam lege foenus indultum fuisse uideatur. Noue tamen poena hic dicta transgressoribus usurariis *amisso sortis quarta parte, den vierden Theil an seiner Hauptforderung verlohren*. Quieuit exinde diu foeneratitia historia: sed, bello tricennali finito, cum uniuersa fere Germania in aere esset alieno exhaustaque a milite peregrino, graue erat & litigiosum de usuris argumentum. Hinc an. 1648. PACE WESTPHAL. art. VIII. §. 5. his uerbis cautum: *De indaganda aliqua ratione & modo, aequitati conueniente, qui persecutiones actionum contra Debitores, ob bellicas calamitates, fortunis lapsas aut nimio vsurarvm cursu ag-*

Poena
quarta
sortis.

An. 1648.

granatos; moderate terminari possit. Sequitur hanc prouidentiam an. 1654. RECESSVS nouissimus §. 174; licet AVLICIS ^{An. 1654.} iudicii & CAMERALIS nota & consilia, quae requirere ideo debuerat imperator, omnino desiderentur. Summa autem comitialis decreti est haec: *Anreichend der künfftige Zins (usurae) und interesse (ne quis de hisce dubitaret, ex auctoritate canonum), sollen von nun an, dieselbe seyn aus wiederkaufflichen Zinsen (quorsum referri etiam debet antichresis) oder vorgestreckten Anlehen (in mutuo) herührig und versprochen, (quo pertinent usurae conuentionales), iedoch nach Anweisung der Reichs-Constitutionen (interpretatione si non authentica, tamen usuali) und weiter nichts, als fünf pro cento, alle und iede lahren (licet ultra alterum tantum) in verglichenen Terminen unfehlbar bezahlet und, im Falle des Saumsals, auf bloße Vorzeigung der Obligation, per paratam executionem, verfahren werden.* Quod cum ita sit, frustra sunt, qui fingunt, actum hic tantum esse, de *usuris* ob moram, non uero ob conuentionem. Licet enim uerba sequantur ibi haec: *ausgenommen, was zwischen den Gläubiger und Schuldner allbereit verglichen ist.* Nam ultima uox, *verglichen*, respicit terminum solutionis; non autem indulget licentiam, requirendi *usuras*, si ita conuentum, ultra *quincunces*. Ceterum noli succensere comitialibus hisce decretis: quod non magis sint aperta, in definita legitima *quincunce*. Nam neque olim neque postea tantorum animi habuerunt comitiales suffragatores; obuiam ire iuri canonico; quod omnes *usuras* damnat neque tamen exstimarunt, e re fore, excipiendo *interesse*, causam dare *tristis* & *periuuriis*. Igitur maluisse uidentur cuiusque conscientiae relinquere rem ipsam; modo tamen definito illis, qui posthabeant canones, quod MELANCHTHON nos supra docuit *different. IV. not. 4.* Multo minus illi discrimina *Latii* inter *b. f.* atque *st. i.* contractus attendere poterant; ne uel in primo offenderent ad iuris canonici lapidem.

Vbi quincunces de, finitae uniuersim.

Venia comitialium suffragatorum in lubrico sermone.

Causae
discrimi-
nis iudici-
orum b. f.
& l. i.

Fictitiae.

Verae.

(3) Est hodieque crux interpretum, quae *causa*, qui *finis* Romanorum in *bonae fidei & stricti iuris contractuum differentiiis*? Alii putant, ad FORMULAS hic respexisse Romanos, quas iudicibus pedaneis praescripserit praetor. Sed hoc nihil est dictum ideo, quoniam *causae* potius aperiendae sunt; quare praetor aliis *strictum ius* commendauerit; contra aliis *bonam* contrahentium *fidem*. Alii opinantur; a diuersis *iudicibus* rem hanc requirendam; quorum alii dati sint, ad iudicandum secundum *acta* probataque; alii ad *arbitrium*, uti cuique ex *aequo & bono* uideatur. Sed illud ipsum est, quod requirimus, *quare iudicia* hic *diuersa* instituerit praetor? Plures sibi persuadent, cessare hic *rationem*; quoniam potius inhaerendum sit *numeris uerbisque* §. 28. 30. *Instit. de action.* commemoratis dicendumque ita *Iustiniano placuisse*. Verum quis tribuerit hoc imperatori, quod maluerit hic *imperio* uti, quam *recta & idonea ratione*? Neque desunt, qui, *negotiorum* uel *antiquitate* uel *frequentia* nodum soluere uolunt, quasi haec tantummodo uoluerint esse *bonae fidei*. Verum neque *temporum* interualla neque rerum *frequentia* conuertere debet *iuris* normam. Et quid saepius euenit; quam *pacta* uel *uerbis* uel *litteris* fieri: quae tamen nemo dixerit *bonae fidei*. Tum enim non quid *aequius melius* sit, est decidendum: sed quid *placuerit* partibus, unde nequit *iudex*, in ferendo sententiam, latum unguem discedere. Mea igitur opinione facile est, ad intelligendum causas *bonae fidei iudicii & stricti iuris*. Vbi enim actum in contractu sine *uerborum* aut *litterarum* schematibus; sed uniuersim, ut *aequius melius*, *schlechter Dinge auf Treu und Glauben*; ibi haud dubie *iudicem* oportet ex *aequitate & bonitate* iudicare: contra ubi, quid *fieri* debeat aut *non*, siue *stipulando* siue *scribendo*, cautum expressumque, ibi iudex adstrictus est, sequi *pacta* conuentaque neque integrum porro est, transilire *stateram* &, quod ipsi uisum est *aequius melius* pronuntiare. Quod cum ita sit; nemo iam dubitare potest;

potest; quare ius Romanum, *verbales* &, ex causa eadem, *litterarios* contractus *stricti iuris* iudiciis uoluerit accensere.

Atque hoc ipsum sana etiam ratio uult, *ius naturae* atque *ex iure Germaniae* iudiciorum usus *forensis*. Vnde porro liquet *naturae &*

hoc: quod *emptio uenditio*, in quantum contractus ille per- *Germaniae*
ficiatur solo ac simplice consensu, *bonae fidei* sit; uerum, si uel *usa*
stipulationis aut *litterarum* formulae accesserint, in conuen- *forensi*.

ones transire *stricti iuris*. Quod thema nuperrime ex instituto
ficespondimus in *DIVINIS HALLENSIBVS an. 1739. num. 41. (*)*

Quod tamen si opposueris hic aliqua: illud tum doceri potest, *Licet ius*
quod plura hic enormia sint, ex arbitrio imperantium statu- *R. denia-*
ta, contra iuris ordinem. Quae enim constitutio esse potest *uerit*
insolentior hac, qua imperator in *l. un. C. de rei uxoriae*
act. ex stipulatu actionem uxori indulget, sine stipulatione. *quando-*
Nobis illud est satis: aperuisse nos, in nostra indagatione, *que.*

huius discriminis limpidissimum fontem; licet riuulis postea
accesserint sordes.

DIFFERENTIA VII.

Num *usurae* ex mora *arbitrio* iudicis taxan-
dae; aut *lege* uel *conuentione*?

In *iure Romano* *vsurae* ex mora *iudicis arbitrio* relin-
quantur, ut ipsi uideatur, ex *mora regionis* aut pro
temporis (1) ratione. Imo attendendum aliquando id,
quod *interest creditoris* (2). In *iure Germanico* utrum-
que cessat. Quoniam hic quoque *usurae legitima* di-
rimunt litem; ne opus sit, uel *bonae fidei* uel *arbitra-*
rio iudicio (3).

DE-

(*) Typographicum ibi mendum est p. 736. Nam, l. 91. §. 3. *D. de V. O.*
auctoritate *CELSI* ita se habet: *Plerumque, WAETEXTV AEQVITATIS,*
perniciose erratur.

DEMONSTRATIO.

I. R. usurae ex more iudicis arbitrio relictae.

Idemque interesse.

I. G. usurae ex more stricti iuris.

- (1) Clara est *L. I. pr. D. de usur. cum* IUDICIO BONAE FIDEI disceptatur, arbitrio iudicis USURARVM modus ex MORE REGIONIS, ubi contractum est, constituitur. Quod uero additur: *ira tamen, ut LEGI non offendant*, id est, ne excedat legitima^{ae} usurae definitam summam: illud putant Iustinianeos compilatores addidisse. Quoniam in *l. 26. eos C. de usur.* hoc, nouo instituto, inculcet IUSTINIANVS his uerbis: *nec liceat iudici memoratam AVGERE TAXATIONEM, occasione CONSUEVDINIS, in REGIONE obtinentis*. Ubi imperator sibi hoc tribuit: *quod ueterem duram & grauissimam usurarum MOLEM ad MEDIOCRITATEM deduxerit*.
- (2) Etiam IUSTINIANI haec prouidentia est, in *l. un. C. de sententiis, quae pro eo, quod interest, proferuntur*: ubi tria uult imperator, primo, ut iudex respiciat ad id, quod *interest*, si debitor sit in mora; deinde *creditoris* damnum non excedat *duplum*; denique si illud sit maius, *clare* illud doceatur, non inanium specie. Frustra sunt, qui hanc imperatoris prouidentiam uerbis impetunt ideo: quoniam illa mater foret tricarum & contentionum sine fine. Nam libido creditoris facile reprimi potest iudicis *arbitrio*; uti in aliis omnibus euenire solet causis; quae sunt *bonae f.* aut *arbitrarii iudicii*. Scio aliquem iureconsultum scripsisse: ex *centum actionibus* eius, quod *interest*, uix unicum auctori profuisse: sed contra sensit alter, pariter usu forensi doctus, quod ex *centum creditoribus* causa hac ceciderit uix *unus & alter*. Dixi sententiam egomet quoque, ad *leges cum Ebraeorum*; tum *sacrorum canonum* in HALLENSIEVS DIVRNS 1732. num. XII. pag. 182.
- (3) In iure Germanico enim non opus esse hic uel *arbitrario* uel *bonae fidei* iudicio, claris uerbis definit REC. IMP. nouissimus 1654. §. 174. quae sunt haec: *Anreichend die künstliche ZINSS und INTERESSE* (adeoque inter USURAS & illud, quod
- IN-

INTEREST, nullum fingi debet discrimen) sollen, von nun an, dieselbe, sie seyn, aus widerkäufflichen Zinsen oder vorge-
 strecktem Anlehen, herrührig und versprochen (CONVENTI-
 ONI igitur foeneratitiae hic locus nullus) weiter nichts, als
 fünf procento, alle und jede iahrend, bezahlet und, im Falle
 des Saumsals, (quod uerbum interesse MORAE respicit) wi-
 der den schuldig v. verfahren werden. Quod cum ita sit, Inde di-
 in sententia ferenda, super usuris, ex MORA debitis, ^{scrimina} strieti
 iuris iudicio est opus. Deinde idem hoc tenendum; licet ^{primum,}
 conuentione partes hunc modum uelint excedere. Praeterea ^{alterum,}
 nulla inter contractus h. f. & st. i. differentia. Porro cum ^{tertium,}
 INTERESSE & usurae eodem loco censuque definitae sint: iu ^{quartum,}
 dici manus in utroque ligatae esse, uidentur. Adeoque &
 Ebraeorum & canonum atque ipsius iuris Romani auctoritas
 circa id, quod interest, si non sublata profus; certe non
 leuiter concussa & conuulsa. Licet usus forensis, inter mer-
 catores & argentarios praesertim, contrarius forte sit. Si-
 quidem creditor damnum ex mora ei temere illatum, queat
 docere & iudici fidem facere. Num uero, uti L. 1. D. de
 usur. uult, mores regionis in usurarum quantitate respici ^{quintum.}
 debeant in Germanico imperio, pluribus uidetur dubium
 ualde. Mea opinione, cum ipse R. I. Ratisp. 1654. §. 170.
 agnoscat; principum imperii etiam hic attendendas consti-
 tutiones; uti uerba se habent: Zum zweyten: demienigen
 ebenmäßig nachgelebet werden solle: Was Churfürsten und
 Stände in ihren territorii, nach deren, ihnen am besten
 bekannten Zustand, wie es in Credit-Sachen unter ihren
 Unterthanen und Burgern zu halten, verordnet oder wei-
 ter verordnen möchten: ego quidem non uideo causam ido-
 neam ullam, ea de re etiamnunc dubitandi. Licet lubrici id
 iudicii in imperii tribunalibus sit: utrum ultra quincunces
 promissae usurae soluendae ideo, quod more regionis, id
 est lege prouinciali, semisses, septunces aut beses sint adpro-
 batae.

D

DIF-

DIFFERENTIA VIII.
Quid de usuris specierum?

In iure Romano si quis mutuo dederit fruges, humidas uel arentes, licuerat usuras accipere, pro duobus modiis tertium (1): in iure Germanico illud uidetur nimium, adeoque ne tum quidem licuerit excedere quincunces (2).

DEMONSTRATIO.

l. R. usurae specierum tertiae sortis.

Deinde centesima.

(1) Clare & definite concepta L. i. C. Theod. de usuris, uerbis, quae sequuntur: *quicumque FRUGES, indigentibus mutuas dederint, usurae nomine TERTIAM partem superfluum consequantur, id est, ut, si summa crediti in DVOEVS modiis fuerit, TERTIUM modium amplius consequantur. Quae lex ad solas FRUGES pertinet. Nam, pro pecunia, ultra centesimas creditor uetatur accipere. Licet autem corexerit hanc legem IUSTINIANVS in constitutione singulari, l. 26. §. i. C. de usur. in SPECIERVM (frugum, olei, uini) foenori dationibus usque ad centesimam solummodo licere stipulari nec eam excedere, licet VETERIBVS LEGIBVS hoc erat concessum. Frustra interim est ratio, quam HIERONYMVS in Ezech. lib. VI. c. 18. prodit: *dedi VNVM modium, qui satius fecit DECEM modios, non iustum est; ut modium MODIUM de meo PLUS accipiam?* Nam inanium specie laborant argutiolae, iuxta fruges, in aliis fungibilibus, urpote oleo, uino, cetera. Deinde quid si eueniat casus sterilitatis? Porro quid si debitor tale, quid non ad semen spargendum; sed ad habendum uictum mutuauerit? Et si lucrum debitoris in causa rantarum usurarum; cur non idem habuerit locum in pecunia?*

(2) 11-

(2) Illud est singulare; quod *Theodosianum codicem*, uti in L. WEST-
 aliis causis pluribus; sic etiam in hac secuti sunt WESTIGO-
 THI. *Codicis membranacei* uerba recitavi superius in *diff. GOTI. ter-*
II. not. 3. p. 7. Verum enimvero iniquissimum hoc esset, to- *tia pari-*
 lerare in patria nostra. Non solum ideo, quod ne quidem *ter.*
 idonea ratio adpareat in uereri Latio: sed etiam, quod *Quae I. G.*
niae agri non ita foecundi sint, ut conferri queant cum ferti- *iniqua*
 lissima Italia. Quid? quod *agricultura* etiam nostra requirat *proprus.*
maiores longe, quam isthic, impensas. Demum uti *Iusti-*
niana apud nos regnat iurisprudencia, quae modum ha-
 rum quoque usurarum reduxit ad centesimas: loco autem
 earundem solae *quincunces* apud nos legitimae: sic nuper
 VSVRARIAE prauitatis damnauimus *praefectum*, qui, in mu-
 tuando *fruges* (das Samenkorn), excessit hunc modum one-
 rauitque hac mole agricolae.

DIFFERENTIA IX.

De usuris post rem iudicatam?

Iure Romano, post rem iudicatam, debitor, si moras
 traverit in soluendo, ad *duplicatas* tenetur *usuras*,
 idque in poenam, quod non paruerit (1). In iure
 Germanico uti poena *dupli* cessat alias: ita hoc etiam
 casu debitor non habet, quod sibi metuat porro (2).

DEMONSTRATIO.

(1) Amplissima est L. I. C. *Theod. de usuris rei iudicatae* his I. R. ex
 uerbis concepta: *qui, post IUDICII FINEM, exceptis duobus iudicatio*
mensibus, MORAM adferent solutioni, in DVPLICIVM CEN-
TESIMARVM conueniantur usuras. Vt, quia MALAE FIDEI usurae.
POSSESSORES in fructus duplo conueniuntur; aequae malae
 D 2 *fidei*

fidei DEBITORES simile DAMNI periculum persequatur. Sed tamen CREDITOR moram CONTESTARI debet.

I. G. non
est dupli
poena.

- (2) Principio enim in *iure Germanico*, si quid pars deliquerit in *iudicis auctoritatem*, in poenam occurrit, non *parti* solvendam; sed *iudici* ipsi. Adeoque illi satis esse debet *executio* sententiae, sumptibus debitoris morosi. Quod idem, in *malae fidei* possessore, pariter est repetendum. Illud uero, usu forensi receptum, quod eo casu currant *usurae* ultra alterum tantum.

DIFFERENTIA X.

De *usurarum* diuersitate, intuitu diuersitatis *creditorum*.

IVSTINIA-
NEA CON-
stitutio de
usuris

1) *Senato-
rum &
illustrium.*

2) *merca-
torum &
opificum.*

3) *nautarum.*

4) *cetero-
rum;*
sub nulli-
tatis poe-
na.

IVR. GERM.
in usuris

1) *princi-
pum.*

2) *subdi-
torum.*

3) *merca-
torum.*

In *iure Romano*, pro respectu *personarum*, foenus exercentium, etiam diuersi fuerunt *usurarum modi* (1). Nam SENATORIBVS principio *interdictum*, foenerari (2); deinde indultae illis usurae *semisses*; post *trientes* tantum uiris ILLUSTRIBVS. Verum MERCATORIBVS *hesses* fuerunt licitae (3) atque in TRAECTITIA pecunia & mutuo SPECIERVM, *centesimae* (4). Hominibus uero aliis quibusque interdictum, stipulari usuras ultra *semisses* (5). Alia tamen poena non statuta, quam contractus nullitate (6). In *Germanico iure* principio ne quidem *principes & magnates* retinet pudor, foenus exercere (7). Deinde tenentur omnes imperii subditi eodem usurarum modo, *quincuncibus*; in quibus prouinciis, quod in quamplurimis euenit, illae non prolatae sunt ad *semisses* (8). Sed *mercatoribus* concedi solent *hesses* (9); imo in quibusdam regionibus *centesimae*

sumae trapezitis & Iudaeis (IO). *Traiecititiae* pecuniae aut *nautico foenori* nullus modus statutus: quod periculorum genera diuersa sint immensaque (II). Ut frustra sint argutiae IVSTINIANI.

4) *trapezitarum*,
5) *Iudaeorum*,
6) *in nautico foenore*.

DEMONSTRATIO.

- (1) Spem fecerat, non expleuerat tamen litteratissimus SALMASIVS in *praef. operis de modo usurarum*, libri singularis, de VSVRIS IVSTINIANEIS; quem post *primum* de *usuris* atque *alterum de modo usurarum*, sit *tertio* loco edendus. Haud dubie herba ei porrigenda foret tum in rebus, facientibus ad humaniorem iuris artem. Est autem locus classicus in *L. 26. C. de usuris*; ubi diuersis hominum generibus usuras etiam statuit diuersas. Quem illustrabimus.
- (2) Unde facile est ad intelligendum; quod rem foeneratitiam Romani habuerint turpi loco indignoque senatoria aut purpurata dignitate. *Causa* fuerat haec: quod ciuibus Romanis congruum magis fuerat, innumeras seruorum cohortes comere & alere, unde dominis immania lucra; quam, mutando nummos, diuitias quaerere. Atque hinc *usuraria interdita* aduersus magni nominis ciues & rerum administratos. Principio de ALEXANDRO SEVERO supra *diff. IV. not. 1. p. 10. Senatorum* audiuimus IAMPRIDIVM cap. 26. quod *uetuerit, senatores foenerari*; sed, gratis dando mutuum, specimen edere generosae indolis & liberalitatis. Indulsit tamen illis munusculum accipere ideo (*); quod postea pariter fuit sublatum, eius loco, surrogata *semisse*. Mouit hoc IVSTINIANVM; ut in *L. 26. C. de usur.* praeciperet hoc idem suis rerum administris:

D 3

ftris:

(*) PRISCIANVS in libro de ponderibus: *siliqua est, quod dicunt Graeci αλιανον uel αλιδα*. Et Romanis est uniuersim quaelibet res truci aut manusculi genus. Amplior est *ismorus lib. XV. c. 24. Siliqua est XXIV. pars solidi, ab arboris femine uocabulum tenens. Scrupulus VI. siliquarum.*

*Illustriam
& superil-
lustrium.*

stris: ideoque iubemus, ILLUSTRIBVS quidem personis sine eas PRAEDECEDENTIBVS (superillustribus) minime licere, ultra TERTIAM partem centesimae (trientem) USURARVM nomine, in quocunque contractu, nili vel maximo, stipulari. Accessit forte superioribus causis etiam haec: ne quid fieret per simoniae aut concussionis crimina.

*Negotiato-
rum.*

(3) Verba IUSTINIANI in l. 26. C. de usuris sunt haec: Illos, qui ERGASTERIIS praesint uel aliquam licitam NEGOTIATIONEM gerunt usque ad BESSEM centesimae. Ergasterii nomine utitur imperator Graecus, pro quo Latini tabernas, officinas aut opificinas dicerent. Haud etiam trapezitis aliis idem usurarum indulgendum. ISIDORI explicatio est lib. XV. c. 6. haec: ERGASTERIVM locus est, ubi OPVS aliquod FIT. Graeco enim sermone ἐργαστήριον operor significat. Et de uerbo negotiationis idem lib. XVIII. cap. 15. ita differit: NEGOTIIVM, quasi NEC OTIVM. Negotium autem est in CAUSIS, NEGOTIATIO in COMMERCIIIS dicitur. Ubi aliquid DATVR; ut maiora LVCRENTVR.

*Traiecti-
onii loc-
noris.*

(4) De TRAIECTITIO foenore nautico disponit l. 26. C. de usur. his uerbis: in TRAIECTIIS contractibus uel SPECIERVM foenori dationibus usque ad CENTESIMAM licere stipulari NEC eam EXCEDERE, licet VETERIBVS legibus hoc erat concessum. Vix adsequi licet coniecturis; quid mouerit imperatorem, ad uela contrahendum in nautico foenore. Nam periculum in alterum transferre, ab eoque in se suscipere, pretio statuto, quaeso quid habet iniqui? Quare usurarum ideo modus olim sine fine, teste PAVLO recept. sentent. lib. II. tit. 14. §. 3. Sed tamen permanet imperator in suo interdicto etiam post in nouella 110. abrogata nouella 106. quae centesimas excedi permiserat. Fateor esse hoc noxium ualde in commerciis. Quis enim pro his usuris, legitimis olim, susceperit in se pericula naufragii & piratarum? Debitori ita nocetur, non creditori, quem ille pro tantillo lucello

non

non repererit. Exsibilant igitur hanc constitutionem rei nauticae periti,

- (5) Clauditur demum l. 26. C. de usur. quemadmodum sequitur: *Hominum Ceteros autem OMNES homines DIMIDIAM tantummodo centesimae, usurarum nomine, posse stipulari & eam quantitatem usurarum etiam in aliis omnibus CASIBVS NULLO modo AMPLIARI, in quibus citra stipulationem exigi usurae solent. Nec liceat IVDICI memoratam augere taxationem, occasione CONSVETVDINIS, in REGIONE obtinentis.* Inter nimium & parum igitur medium placuit IVSTINIANO. Quod eo quidem liberius facere potuit: cum in *zona Roma* pridem desierant partium studia pauperculae plebis & patritiorum opibus abundantium.
- (6) Finitur l. 26. C. de usuris sanctione: *si quis autem aliquid Poena contra MODVM HVIVS fecerit constituturus, NULLAM actionem de superfluo habeat* usurariae nimietatis. *Sed & si acceperit, in SORTEM hoc IMPVTARE compelletur.* Idque siue palam hoc fiat siue machinationibus creditorum, si quid sub munusculi aut filiquae tegumento acceperit aut praeperuerit de sorte, *nullitatis* causa est eadem. Nihil hic de *infamia*, nihil de *amissione quartae* partis in sorte. Satis fuerat hoc, in stipulatione maioris usurarum summae, actum esse nihil.
- (7) In mores iuit *Germaniae* nostrae, imo uniuersae prope- I. G. PRINCIPES & RESPVBLICAE in for- nore. *modum Europae:* ut imperatores, reges ac principes rerumque publicarum regnatores, pro temporum felicium infelicitumue rationibus, *mutuo* pecunias dent accipiantque neque *gratis*; sed pro *usuris*, non *quincuncibus* non solum; uerum, in bellorum praesertim iniuriis, impensas, sine mora, exigentibus, *centesimis* & ultra. Idque sine ullo dedecore, pudore ac uerecundia. Quod si euenerit hoc in *principe Germania*; iterum iterumque requiri solet: num hoc fieri possit *iure*, an *iniuria*? Qui ultimum tuentur, illi prouo- Num li- gentur VI. quincun- *care* solent ad imperii *COMITIALES RECESSVS* in *differentia*

Rationes
dubitandi

decidendi.

Repositio
ad dubita-
tiones.

*VI. nota 2. p. 18. 19. 21. recensitas ordine. Imo ad l. 26. C. de usuris, ubi personis illustribus & superillustribus indul-
tae sint tantummodo trientes, id est, quatuor pro centum
in sorte. Addunt in R. I. Ratispon. 1532. atque 1541. clare
praecipit; ADVOCATVM fisci imperialis excitandum aduersus
harum legum uiolutores. Quid? quod in R. I. SPIRENSI 1570.
§. 83. grauiter iniungatur camerae imperialis adfessoribus;
ut, in sententiis ferendis, tueantur leges imperii aduersus
usurarios. Tandem etiam fit eis statuta poena, in amittenda
fortis quarta parte. Ad extremum in DEPUTAT. RECESS.
1600. §. 139. illud porro decisum: quod etiam ualere lex de-
beat in eo, quod interest, ein gewisses, loco interesse, zu
statuiren. Verum enimvero contra sentiunt alii; standum
in hac principum causa pacto conuenytoque; ut, quod semel
promissum, debeat praestari & solui. Idque rationibus fir-
mare solent, spernendis nequicquam. Principio enim;
quod a republica & principe fiat; illud consulte factum esse,
sit credendum pro publica salute. Quae suprema lex fit.
Deinde si necessitas urgeat principem; hanc omnes leges
uincere. Porro cum principi rerum administri non desint,
frustra opponi leges, priuatis scriptas, qui facile queant cir-
cumueniri. Praeterea si princeps non stet promissis, fidem
ei habiturum neminem, qua tamen difficilium ille careat, quam
priuatus. Post, si integrum sit principi, usurarum mo-
dos nunc contrahere; iterumque proferre inter subditos;
quidni idem licuerit sibi ipsi. Neque obesse ad primum RE-
CESSVS IMPERII de quincuncibus non excedendis. Nam has
leges sacras & sanctas esse in subditis; quorum negotia pri-
uata respiciat: non publica principis ac reipublicae. In al-
tero autem pueriliter agere iureconsultos; si principes impe-
rii, regalibus & iure legislativo instructos, conferre au-
deant cum Romanorum imperatorum aulicis ac purpuratis
administris: qui a domini sui pependerit nutu, instar ser-
uorum.*

uorum. *Tertium* argumentum, intentatum aduersus illos, qui nolint *foeneratoribus* in suo territorio ponere modum. *Quartum* mandatum, cameralibus iniunctum intra *limites* constringendum *legis* ipsius, quae respiciat negotiationes priuatorum. Atque in has *quintum* poenas statutas tantum. *Sextum* laxare potius *modos usurarum*, quam stringere. Ita enim uerba RECESSVS 1606. §. 138. concepta esse: *da dem creditor solch funff Gulden nicht annehmlich, sondern er vermeinen wollte, tam ex lucro cessante, quam damno emergente, NB. ein mehrers zu fordern: das ihm alsdann sein GANTZ INTERESSE zu dociren, gebührlich zu liquidiren und zu bescheinen, und der richterlichen Erkännnis darüber zu erwarten, unbenommen seyn solle.* Atque hoc re uera asyllum est creditorum principis. Quotus enim quisque est inter priuatos, qui tantam *pecuniae uim* in arca habeat; ut principi *centum millia* & ultra mutuo dare queat? Potius, hoc casu, creditor ipse ab aliis mutuat, *argentariis, negotiatoribus, iudaicis*, quibus si ipse soluerit *besses* uel *doctrantes* aut ultra: quaeſo! quam facile fuerit creditori ad agendum & docendum id quod *interest*. Idque ex superioris RECESSVS indulgentia?

- (8) Plures sunt, qui, etiam in *Germania*, mallent calculum *semif-* Qui ma-
sis, ex iure *Iustiniano*, retentum fuisse olim. Cum nego- linc *semif-*
ziationis in patria ea nunc sit ratio; ut, emendo uendendo- ses in Ger-
 que, tantum lucri parere queat pecunia adeoque uersura eius mania,
 eodem pretio sit aestimanda. Quapropter etiam in *Porussiae* quam
 regis prouinciis, in *Saxonia* porro ac *Brunswicensi* ducati- quincun-
 bus ille calculus sit receptus ac definitus lege. Quod tamen Num se-
 uelint intellectum de *usuris conuenionalibus* tantum; si au- misses le-
 tem inter partes actum nihil, tum quidem, mea opinione, gis; an
 standum lege imperii, *quincunciali*, quod tutus sum in HAL- conuentio-
 LENSIBVS DIVRNIS an. 1732. num. 12. p. 179. Illud uero, nis?
 in imperii supremis tribunalibus, est ambiguum: num *ita*

E

quor.

quoque pronuntiandum in *semisibus stipularis*? Ita quidem ego iudicarem; quod in *causis privatis* leges imperii cedant legi provinciali.

De usuris
mercatorum.

(9) Olim in *Germania* mercatorum uel nullam uel paruam *negotiationem* fuisse, supra *differ. II. not. 2. & differ. IV. not. 2.* est dictum. Sed hodie docendum ex aduerso. Quo igitur mercatoribus *uersura* lucrosa magis: eo etiam *usuræ maiores* illis indulgendæ atque a creditoribus eorundem expectandæ. Præsertim quod nulla fere *negotatio periculo* uacet. Inde ulgi sermo: *Wer nicht waget, gewinnet nicht.* Edicta Belgica de *centesimis* multoties indultis in *negotiatione* laudant ZYPÆVS *lib. IV. iuris Belg. tit. de usuris p. 128.* SIM. VAN LEEVVEN in *cenfura forensi lib. IV. c. 4.* GYDELI-NVS de *iure nouiff. lib. III. c. 3.* in plerisque *Germaniæ* provinciis *mercatoribus* indultæ *besses.*

De usuris
argentari-
orum.

(10) Ratio est hæc: quod *argentarii & trapezitæ* non proprios alii nummos credant; sed alienos plerumque, quibus & ipsi soluere teneantur usuras, quandoque graues sat, ne fidem, semel fallendo, amittant. Ne igitur opera eorundem mercede careat; illis, in exercendo foenore, longiores omnino relinquendas manus. Quod *Belgii* exemplis probat ZYPÆVS in *notitia iuris Belg. lib. IV. de usuris & nautico foenore p. 127. 128.* dummodo eiusmodi mensæ foenebres, die *Wechsel-Bäncke* und *Lombard*, a Longobardorum moribus requisitæ ac denominatæ, munitæ sint priuilegiis. Quæ indulgentiæ & *centesimæ* sunt licitæ. Quamuis magis *impunes* illæ sint & in ciuili nexu; salua *canonum*, conscientiæ intuitu, autoritate & poenis ecclesiasticis non sublati. Quæ inter *euangelicos* uel fieri non debent uel facta non puniendæ, præter rationem.

De usuris
in *traiecti-*
zia pecu-
nia.

(11) Fateor, uix adsequi licet coniecturis; quid mouerit IVSTI-NIANVM, ad contrahendum uela in *foenore nautico.* Nam est hoc instar *emtionis spei* aut retis, hamæ uel *aleæ iactus.*

De

Deinde neque hac *prohibitoria lege* consulitur uel *creditori* uel *debitori*; imo nocetur utrisque. Primo quidem ideo, quod nemo se ingesturus sit, *magno* periculo, ob *paruum* lucrum: alteri autem, quod, deficiente creditore, *maritimam negotiationem* uix unus aut alter instituturus sit, suo *solius periculo*. Unde is facile potuerit, uno casu naufragioque, depauperari. Hodie praefertim; ubi *naugia* non tantum *maribus* solent committi; uti Romae aut Constantinopoli quondam: sed etiam ipsi *ocean*o, parum cognito uel Romanis uel aliis populis orbis uniuersi. Ut adeo uel haec causa satis sit; ad deserenda castra *Iustiniani*. Res ipsa igitur loquitur estque illud forensi usu probatum eorum, qui *nauticum foenus* exercent: quod; in his casibus, cessent *usurarum modi*, definiti lege. Cuiusque potius conuentioni illud relictum; quid, in hisque *maritimis* fortunis, uel sperare uel desperare uelit. Hinc etiam, suo iam tempore, *Favlv*s *lib. II. tit. 14. §. 3.* sano iudicio ita sensit: *TRAIECTITIA pecunia, propter PERICVLVM creditoris, quamdiu nauigat nauis, INFINITAS usuras recipere potest.* Belgas hic praecipue audiendos esse puto; quod eius reipublicae anima sit *maritima negotiatio*, in *ocean*o parum cognito. Quamuis, hoc casu illi, qui *traiectitium foenus* exercent, plerumque aliis contractuum nominibus utantur, *ASSECVRATIONIS* uel *BODEMERIAE*. De quibus *Hug. GROTIVS* in *introductione iuris Belg. lib. III. part. 10. §. 11. van Verbruycklening ende Woeker* atque *van Bodemerye*; *LOCCENIVS de iure maritimo lib. II. cap. 6.* *STRACHA de assicuracionibus*; *ROSEBOOM costumen van Amsterdam cap. 52.* *CHRISTINAEVVS uol. I. decis. 293.* Taceo alios. Idem dicendum, si etiam *pecunia* per *terrestria loca*, transferenda, uis *parum securis* a *latronibus* aut *hoste*.

DIFFERENTIA XI.

Quid de usuris ultra sortem?

IVSTINIANVS modi
usurarum
arbitr.
Constitu-
tio alterius
tanti,
Iuri Ger-
manico
aduersa.

In iure Romano, uti IVSTINIANI, in usurarum definiendis modis, opera prorsus singularis (1): sic etiam eius constitutio, qua prohibuit, usuras stipulari aut soluere *ultra alterum tantum* sortis, omnino noua est (2) parumque conducens reipublicae (3). In iure Germanico haec ipsa eo est iniquior; quo magis usurae reductae sunt ad id, quod est minimum, *quincunces* (4). Egit hoc ipsum interpretes in transuersum. Ut legem, in *altero tanto*, acciperent pro spatio usurarum *anni unius* (5). In quo licet errauerint illi turpiter: patriae tamen iureconfulti tantopere eandem limitarunt legem ideo: ut exceptiones regulam superent & eneruent (6). Caudor itaque maior illorum; qui istam Latii prohibitionem uel nunquam receptam uel pridem abrogatam esse, censent fori usu (7). Quod ultimum etiam nos tuemur ratione & autoritate imperii tribunalium.

DEMONSTRATIO.

Nam pro-
hibitio
iam Ulpi-
ani?

(1) Sunt quidem graues dubitandi causae; num IVSTINIANVS fuerit huius prohibitionis autor? Principio enim in *L. 26. si non sortem §. 1. D. de conduct. indeb.* habentur uerba: *supra DUPLVM autem usurae nec in STIPVLATVM deduci nec EXIGI possunt.* Verum uti ueteres interpretes hoc intellexerunt de eo tantum casu, quo unius anni usurae ultra alterum tantum sortis stipulatae: ita interpretes humaniores alii contra existimarunt; compilatores Iustinianeos hoc, ad sensum principis sui, ita Ulpiano adfinxisse. Deinde urgent alii sententiam Pau-

PAVLI lib. II. tit. 14. §. 2. SVpra CENTESIMAM solutae sortem Pauli? *minuunt.* Quod Anianus ita accipiat explicetque: *in pecuniis CREDITIS, cum solutio usurarum SORTEM AEOVAVERIT, Aniani? si quid AMPLIVS creditori datum fuerit, de CAPITE (*) debiti subtrahitur. Si vero & CENTESIMA & CAPVT impletum est, quod AMPLIVS creditor acceperis, reddere debet debitori.* Fateor ukimi uerba facile trahi posse in hunc sensum: quod *ultra alterum sortis* nequeant usurae praestari aut exigi. In rebus autem obscuris uti coniecturae est locus; sic nobis etiam hic liceat opinari. Principio illud uerum est; PAVLI *uerba explicanda esse ex ipso Paulo.* Sed ille in loco eodem §. 4. ita sentit: *usurae, quae centesimam excedunt, per errorem solutae repeti possunt.* Quod idem est illud, quod in §. 2. enuntiat: *usurae, supra centesimam solutae sortem minuunt; & consumpta sorte repeti possunt.* Nihil hic de usuris ultra alterum tantum, temporis successu, praestitis aut praestandis. Quod etiam agnoscunt uiri doctissimi CUIACIVS & SCHVLTINGIVS & recte. Quid autem de barbaro interprete ANIANO? aut coecus & bardus & stupidus ille fuit aut, insana & mala mente, Pauli sententiam detorquere uoluit in alios sensus. Manet ergo haec uel gloria uel superstitione, in *usurarum altero tanto* prohibito, penes IVSTINIANVM.

- (2) Inculcat hoc, uti fieri solet in *legibus*, extra rationis & iuris Constitutiones IV- naturalis normam, latis, semel iterumque. Nam principio in *l. 27. de usuris C. de usuris* clare ac definite praecipit: *cursum* STINIANAE *(qui est plurium annorum) insuper usurarum ultra DVPLVM* l. 27. C. de *minime procedere, concedimus.* Deinde in NOVELLA 121. ubi *14. ur.* *dolet, legem hanc torqueri in alios sensus, aperte scribit: cum* *IEGES nostrae nihil ultra DVPLVM solui uelint & in eo solum a PRIORIBVS differant, quod illae quidem debita usque ad DVPLVM sistant, si NULLA SOLVTIO facta sit; nos uero* *ad-* *Novell. 121*

E 3

ad-

(*) Est hoc in uernacla idem, die *Hauptsumme*, das *Capital*; *Hauptsum*, cetera.

admittamus; ut PARTICULARES etiam Solutiones debita soluant, quae usque ad DVPLVM sunt: sancimus; ut secundum hoc COMPUTATIO fiat, si illi soluant, quantum MILLE aureis DEEST, foeneratitiam quoque 600. aureorum recipiant, ne DEBITVM ex hac causa SAEPVS exigatur. Praeterea in NOVELLA 138. repetitur sanctio eadem: ne quis usuras, licet per PARTES solutas, ultra DVPLVM sortis uel promittat uel exigat. Ut adeo nullae ad effugii latibula superfint causae; quicquid, de nimio legis rigore, possit, per ratiocinia aequi & iusti, in arenam produci. Repetit idem HARME-NOPVLVS lib. III. tit. 7. §. 6. ex eiusdem iuris promptuario.

Nov. 138.

Retractatio legis in Nov. 160.

(3) In iure voluntario locus nullus ratiociniis. Stat pro his placitum legislatoris. Sed tamen, si status temporis, quo scripsit Iustinianus, cum nostro conferatur; spes mihi certissima; ipsum imperatorem aliter sensurum; si quidem manes eius licuerit, in nostra iudicia, reuocare. Eo fidentiores sumus in hac spe: quo clarior est NOVELLA 160. in qua superiores leges ita ipse declarat, ut tantum non illas reuocare uideatur. Causa fuerat haec: *Debet aliquis ciuitati LEGATVM, cuius annuatim reddit vsuras. Quas putat periisse; quod ALIQUAVERINT sortem. Respondet imperator LEGEM suam huc non esse trahendam.* Sed cur quae? Audi ratiunculas. Quia primo hae similes retribus sint annuis. Sed hoc tegumento inuolui omne mutuum diuturnum poterit. Praesertim quod, ipsius legislatoris iudicio, similes tantum; non autem re uera annui reductus sint. Deinde, quod ciues debeant; quorum officium sit patriam fouere, non laedere. Sed iure suo utens nemini facit iniuriam. Porro, quod ita calefactiones balnearum nequeant fieri. Sed nemo obligatur alterius commoda promouere suo damno. Demum, quia eadem cura esse debeat ciuitatis, quae fisci. Sed lex superior uniuersim concepta est in usurarum genera quaeque. Summatim, consultum magis fuisset; ciuitatem privilegio munire: quam

Ratione parum idonea.

quam male philosophari, torquendo legem huc illuc. Exemplo id esse potest: quod lex rectius careat prooemio.

- (4) Decreta comitialia collecta habes in *differ. VI. not. 2.* Decreta R. I.
- (5) Illustria barbarae iurisprudentiae nomina ACCVRSII; IASONIS; de CASTRO; SALICETI, imo BARTHOLI & BALDI con- Interpretatio usualis contra Iustinianum.
gessit recenfuitque Ioan. Pet. SVRDVS in *consilio 302.* quod ualde est momentosum. Et ita creditum, doctum iudicatumque fuit, inde a tempore instauratae in Italia iurisprudentiae Iustinianae usque ad tempora *Guilielmi BVDAEI*, qui primus ostenderit Iustiniani mentem esse hanc; quod debitor, qui tam diu soluerit usuras, ut illae superent fortis summam, non obligetur, illarum aliquid soluere porro. Adeoque satis tum fore, restitui, *sortem seu caput*, das *Capital* oder den *Hauptstul*, idque prodit *Part. II. ad lib. 48. D. tit. 4. p. II.* edit. *Paris. 1536. f.* Idem eodem fere modo aduertit *ALCIATVS lib. I. parerg. c. 33.* Verum enimvero illud solet requiri:

*Num ideo INTERPRETATIO VSVALIS, qua VSVRAE ut- Num illi
ira ALTERVM TANTVM probatae; ideo damnandae locus?
in posterum?*

Gravis certe est ratio ad id negandum. *Principio* quod corpus iuris receptum sit; ut *GLOSSAE* est intellectum, ac FORIS. *Deinde* ipse etiam *usus*, quo nemo dubitauerit de altero tanto licito, faciat ius. *Imo* quod est magis, hic ipsi legi deroget. *Demum* si criticorum & philologorum opiniones forenses usum tollant, ius fore multoties in ambiguo. Ad extremum, si, in modo *usurarum*, castra Iustiniana uniuersim deserta, eo facilius etiam aequitati naturali hic dandus sit locus.

- (6) Consuli hic possunt *iureconsultorum cum systemata*; tum Limitatio
etiam *responsa, consilia & decisiones forenses.* In illis *pro-* nes *enor-*
hibitio usurarum alterius tanti cessare debet in causis, quae mis-
se-

sequuntur. *Principio* 1) si usurae iam *solutae* uel annuatim uel etiam 2) *uniuersim*; in utroque nulla sit indebiti conditio. *Deinde*, 3) si *debitor* morosus uocatus sit in *iudiciumque*. *Tum* 4) si debitor *nuntium* miserit huic *alterius* tanti exceptioni. *Praeserim* 5) si renunciatio facta sit *fide iurata*. *Praeterea* 6) si *creditor* sit *mercator*; si 7) sit *argentarius*. Post 8) si pecunia *traiecitia* credita, inter centum pericula. *Tum* 9) si *debitum* sit ex *legato* aut fideicommisso aut etiam 10) ob promissam *dotem*. Porro 11) si debeatur *pupillis* uel 12) *piae* causae; idque etiam 13) in *monte pietatis*. *Demum* si 14) *ciuitati* aut 15) *communi-
oni* debeatur uel etiam 16) *fisco*. *Tandem* 17) si creditor docere possit uel *damnum* emergens uel 18) *lucrum* cessans uel 19) creditor *conuincere* possit debitorem *lucri* facti cum mutuata eidem pecunia. Ad *extremum* 20) si facta fuerit *chirographi nonatio*. Taceo argutiolas alias plures; quae *iuris-
prudentiam* reddunt difficillimam, sine causa ulla; quod *regulam* uincant exceptiones. Id ergo agit iureconsultus magni nominis, in schola curiaque, TABOR (*): ut ostendat omnia haec *anti-Iustinianea* esse. Adeoque consultum magis foret, *IUSTINIANEA* abrogare; quam illa impetere per latus, telorum tanta segete.

Contra
praxis in
Germania.
1) Leges
Magde-
burgicae.

- (7) *Principio* *leges* dabimus; deinde *forensia praeiudicia*; tum *comitialia* problemata; demum *rationes* iusti & aequi. In *legibus* occurrit nostra *provincialis*, his uerbis concepta: *quoniam* *VSVRAE* nostri in *Germania aeni* ideo *reductae* ad *QUINCUNCES*; ut *desiniant id, quod INTEREST*; *quoniam* *creditor* ex *MUTUO* tantum *lucri* possit *habere* alias: *igitur* *statuimus & uolumus: ut* *VSVRAE, licet* *VLTRA TANTVM* *res-
tent,*

(*) In libro peculiari de praesidiis infelicium creditorum & in primis exceptione alterius tanti usurarum, quem exhibent eius opera uol. I. p. 247. Veniam meretur ille, quod fauore actus sit infelicium debitorum abreptusque ita intransuersum.

sens, nihilominus SOLVANTVR neque DEMINVANTVR in CAPITE aut sorte (*). Ubi ratio semel iterumque repetita: quod *quincunces* definiant non tam *usuras* aut *foenus*, quam id, quod *interest*. Quoniam legislator, pro sui acui statu, credidit: centum numeris debitorem quemlibet tantum lucrari posse, ut soluere queat, anni spatio, *quinque de centum*. Et etiam nunc ita emere & uendere solent homines

F

agros

- (*) Est haec *constitutio* eo maioris facienda, quod lata & edita sit ratione consultissima, principis & ordinum prouincialium unanimes consensu. In vernacula lex ita se habet. *Magdeb. Pol. Ordn. cap. 51. §. 1.* *Wiltbiereilen die Zinsen von ausgeliehenen Geldern, in letzten Zeiten, nicht eigentlich wie Zinsen, sondern als gebührendes Interesse, dem Creditori gereicht werden, massen der Creditor sein ausgeliehenes Geld vor dem bestimmten Zahl-Termine von dem Schuldner nicht wieder fordern mag; ob ihm gleich eine Noth anstiesse, aus welcher er sich mit dem ausgeliehenen Gelde, wenn er dessen mächtig wäre, retten, oder sonst sich Nutzen und Vortheil schaffen könnte: so sitzen und ordnen wir, aus diesen und andern uns bewegenden Ursachen mehr, hiermit: daß hinführo, obgleich von Jahr zu Jahren einzeln soviel Zinsen, als das Capital sich beträget, oder noch ein mehrers, über solch alterum tantum bezahlet, oder aber aufgeschwollen, dennoch der weitere Lauff der verriebenen oder aus der verzögerten Bezahlung des Capitals herrührenden Zinsen dadurch nicht gehemmet, viel weniger das, was über das alterum tantum entrichtet, an dem Capital abgekürzet werden, sondern die Land-üblichen Zinsen, als ein billiges Interesse, so lange, als das Capital unabgelegt bleibt, abgestattet werden sollen: jedoch wann nach der vorigen Landes-Constitution die Zinsen ultra alterum tantum aufgelauffen, soll der hinterstellte Rest darüber nicht gefordert werden. Gleichwol von Zeit der Publication dieser unserer neuen, der vorigen derogirenden, Constitution weiter fortlauffen, und in Zukunft, so lange, als die Capitalia stehen bleiben, der Zins davon dem Creditori unweigerlich bezahlet werden. Sollte auch ein im Herzogthum Magdeburg gefessener Debitor, bisher seinem Creditori etwas an Zinsen ultra alterum tantum in denen Fällen, da bishero die Zinsen höher nicht lauffen mögen, bezahlet haben, soll er solches, als indebite solutum, zu condiciren oder zu compensiren befugt seyn.*

Eius ratio
consultif.
fina sine
fine.

2) usufori

agros praediaque: ut emtor pecuniam in rem uertat, quae de *centum quinque* ferat aureorum *reditus* duraturos sine fine. Vulgi sermone dicimus: *er habe sein Geld wohl angeleget, das Gut verzinsete sich Land-üblich*. Id est, quod Leges Latii habent pro *more regionis*. Quod cum ita sit; *Germaniae* nostrae *mores*, usu testatissimi, ius faciunt; *quincunces* sufficere ad id, quod interest quotannis & *creditoris*; ut accipiat & *debitoris*; ut soluat, in *lucro damnoque* compensando utrobique. Cumque hoc tam diu continuet; quam diu primus *careat* pecunia mutuata, alter uero eadem *utatur*: inspidum profus efflet, filum obligationis abrumpere & tollere *legem*, uniuersim in republica latam & sine fine duraturam. Fidenter igitur scribere potuere patriae iureconsulti; quod durent usurae, quam diu usus fortis duret. Neque attendi exceptionem *alterius tanti* in *tribunalibus* imperii. Loquatur *Petr. Frid. MINDANVS* de *processibus camerae imperialis lib. 11. c. 78. artic. 6. n. 21.* his quidem uerbis: *usuris sortem DVPLICANTIBVS, CESSANT usurae. Verum hoc, ex PROBABILI legitimarum usurarum RATIONE, HODIE NON ATTENDITVR. Sed, quam diu DV RAT MVIVVM; tam diu praestantur vsurae; etiamsi CENTVM uel MILLE annos duraret obligatio.* Idem iisdem pene uerbis adfirmat *Ernest. COTHMANNVS uolum. 11. respons. 52. num. 259. EXCEPTIO; ne usurae SVpra ALTERVM tantum, aut DVPEVM exigantur, senatui patrocinari nequit. Nam HODIE, quam diu DV RAT MVIVVM; tam diu PRAESTANDAE vsurae; etiamsi CENTVM uel MILLE annos duraret obligatio. Quod ipsum EXPERIENTIA quotidiana non solum comprobatur; sed iuris RATIO confirmat. Cum usurae hodie non ut vsurae; sed ut INTERESSE & lucrum cessans, PUBLICA LIGE TAXATVM, debeantur.* Alios testes forenses laudauimus in *HALLENSIBVS DIURNIS an. 1739. num. 25. p. 417.* Demum illud est non minus singulare: quod thema hoc: *num usurae*

rae ultra alterum tantum foris debeantur? tractatum fit in 3) proble-
 plenissimis COMITIIS, an. 1654. Quod tamen inuicem dif- mate co-
 fidentium essent integrae cohortes, nihil actum; sed pro- mitali.
 blema dilatum in comitia futura. Neque tamen ex hoc tem-
 pore aliquid actum aut definitum fuisse, memini me legisse.
 Ceterum negantium olim maiorem partem fuisse; illud facile
 intelligitur ex *sententia*, in *Magdeburgico regimine* lata die
 15 Dec. 1658. in causa usurarum *Schulenburg* contra *Meyen-*
dorf, uerbis, quae sequuntur: *soluantur vsvrae aëtori vltra*
 ALTERVM TANVM. Quodsi tamen illae prohibitaë fuerint
 in comitiis; reddat aëtor, quod ultra accepit, reo, indebiti
 conditione. Vnde plura intelliguntur. Principio quidem
 in problemate ordines suffragatores conuenire non potuisse:
 deinde rem dilataam in aliud tempus: praeterea communem
 tamen, in foris Germaniae, *praxin*, ultra alterum tantum
 debitores damnasse; igitur re ipsa clarum esse, hanc *seruan-*
dam, usque dum aliud uideatur uel imperio uel legislatori in
 prouinciis. Ad extremum, speciminis loco, ex aequo & 4) Sana
 bono atque ex iuris naturalis & rationis sanae principiis tuti ratione.
 sumus in HALLENSIB. DIVRN. 1739. num. 27. hanc causam;
 quod illa aequa & iusta sit; prohibita autem alterius tanti
 solutio & creditori manifestam iniuriam & debitori perfido
 & ingrato praestare patrocinium; imo, in commerciis,
 fideque ciuium, obesse nimium quantum reipublicae saluti.
 Sed cum haec dissertatio inauguralis in iure uoluntario ac posi-
 tiuo uersetur, argumenta ibi plene planeque discussa nolo
 hic repetere.

DIFFERENTIA XII.

De usurarum nimietatis poena.

In iure Romano foeneratorum, usuras legitimas exce- I. R. poena
 dentium, poena fuerat restitutio quadrupli abun- insania.
 dan-

danter accepti (1): necquicquam *infamiae*, quam DIO-
 ELETIANVS tantum irrogauit *anacostini* reis (2). Po-
 stea ne *primam* quidem *multam* adprobauit IUSTINIA-
 NVS. Cui satis fuerat, *excessum* punire *nullitate* atque
 debitori indulgere; ne stet *promissis* & soluta repetat
 indebiti *condictione* (3). In iure Germanico plusquam
trifulca tela uibrantur in usurarios. *Principio infamiae*
sacra & *ciuilis* (4); deinde *privatio* uel *quartae* partis
 in forte (5) uel *sortis totius* (6); demum *poenae* statu-
 tae aliae utpote *multa*, *carcer*, *exilium* & quid prae-
 terea non (7)? Satis acriter; dummodo satis consulte;
 ne *poena* superet delicti *grauitatem* (8). Praesertim
 in *modico* excessu; uel in *semisse*, quae alibi foenerato-
 ribus est lege indulta (9). Et quaeso! uni delicto
 quae demum lex statuit triplicium poenarum genera?
 Contra autem hodie & olim exempla docent; maximos
usurarios ideo ad *gentilitios honores*, *nobilium*, *baro-
 num*, imò *comitum* quoque extolli; si quidem, in hac
 ipsa usuraria improbitate, *regibus* & *reipublicae* profu-
 erint (10).

I. G. poe-
 nae enor-
 mes.
 1) infam-
 ia,
 2) priua-
 tio quar-
 tae
 3) fortis
 ipsius:
 4) multa,
 5) carcer, exi-
 lium.
 Prudentia
 legisla-
 toria,
 expensa,
 lance.

DEMONSTRATIO.

Poena
 quadru-
 pli.

(1) Est lex 2. C. Theod. de usuris quae sequitur: *Quicumque
 ultra centesimam, iure permissam eruerit, quadrupli
 poenae obligatione restrictus, protinus abiata redhibe-
 bit. Hi uero qui antea, pari furore, grassati uspiam de-
 tegentur, in duplum extorta restituant.* Illustratur haec
 constitutio testimonio CATONIS in proemio de re rustica:
*maiores nostri ita legibus posuerunt; furem dupli con-
 demnari, foeneratorem quadrupli. Quanto maiorem
 ciuem existimauerint foeneratorem, quam furem, hinc
 licet*

licet aestimare. Sed adposite Iac. GOTHOFREDVS: haec ipsa LEX poenae IVSTINIANO DISPLICVIT; qua causa hanc legem a CODICE suo voluit abesse solique ANATOCISMO hanc poenam proposuit in l. 20. C. ex quibus causis infamia irrogatur. Causa huius conuersionis fuerat haec: Nam principio quadrupli poena dictata in libera republica ideo: quoniam illa magis scripta fuerat in gratiam aerae popularis. Quae tamen, ob rigorem nimium, statim post fuerat abrogata. Reducta autem a THEODOSIO in canonum, quasuis usuras horrentium, gratiam. Contra, postquam IVSTINIANVS usuras reduxit ad semissem; iudicio prudentissimi imperatoris, exinde alia poena non opus fuerat, quam NULLITATIS. Idem sentiret imperator hodie ideo; quoniam usurae iam nunc deminutae ad quincuncem.

- (2) Hoc sibi Iac. GOTHOFREDVS persuadet; qui l. 20. C. ex quibus causis infamia irrogatur, ex mente Iustiniani, non ultra ^{miac.} extendit, quam ad usurarum usuras in anatocismo. Hoc si ita esset: frustra mouerentur iuris problemata: utrum usurae legitimae excessus puniendus hodie in iure Iustiniano infamia? utrum in hoc genere usurarius queat condere testamentum? utrum ipso iure fuerit infamis; an demum post sententiam? utrum infamia extendenda in illos, qui usuras semisses accipiunt, illis indultis in provinciali lege? utrum infamia haec sit iuris an facti & leuis maculae? & quae sunt generis eiusdem. Quamuis enim HARMENOPVLVS lib. III. promtuarum tit. 7. n. 22. duas causas alleget in uerbis: Οἱ ἀνατοκιστῆρας τὸν ἕνδεκα ἢ τοὺς τὸν ἑκατὸν ἀνατοκιστῆρας, ἐπιμύθηται; ille tamen in primo etiam peccat alias; quod nouellam LEONIS lib. III. tit. 8. adprobet: omnes usuras, cuiuscunque modi, ob legem diuinam, esse damnandas infamiamque ideo cuique irrogandam.
- (3) Plana est L. 26. C. de usur. Si quis autem aliquid contra Poenam huius fecerit constitutionis (ecce comminationem!) nullitatis folius, nul-

NVLAM penitus de superfluo habeat actionem: sed &, si acceperit, in sortem hoc imputare compellitur. Et porro quid, si siliquarum uel sportularum nomine aliquid detraherit de mutuata sorte? Respondet: in soluendo & sorte in tantum minuendam & usuras nimias habendas pro non scriptis. Neutrum certe dici potuisset; si quidem usurarius fuisset multandus sortis quarta parte.

Dirae in
usurarios
acres satis.

- (4) In civili infamia putant, usurarium excludi a testimonio dicendo aut testando, ultima uoluntate; in sacra eum arcent a sacramentorum usu; mortuo negant honestam sepulturam atque alterius uitae beatitudinem. Haec & dirarum genera alia plura congescit CARPZOVIVS in *iurisprud. crimin. part. II. quaest. 92.* quae est de poenis usurariae prauitatis. Cumque plura ibi scateant superstitione, iuri canonico propria; non habent certe ICTi Evangelici; quare classes eius generis dirarum uel tucantur hodie uel, quod in pluribus deprehendi, gaudeant, illas adaugere. Illustrissimus uir & ICTus sui omnino aevi, princeps L. B. de COCCEN in *iure controuerso lib. XXII. h. t. qu. 1.* destruit cum *iuris canonici*, in damnandis usuris; tum poenarum eis dictarum uim, una similitudine: *Quis negat*, inquit, *acdes locari posse, pro insigni locario?* licet illae non pariant. Et si in ciuitate singulis aedibus *locarium desinitum* certa summa; quis quae so, si hanc excefferit in locando ciuis, eum ideo deuouerit *diris*; dixerit *infamem*; imo spoliauerit *bonis*; graui multa; aut *banno* eiecerit ex urbe & prouincia interdixeritque *aqua & igne*. Non leniori autem uirgula tractant poenas *usurariorum fora* Germaniae plura & doctores ac iudices forenses, impetu infano & furibundo tantum non. In *Comment. ad AVREAM BVLLAM rom. I. tit. 1. §. 3. p. 100.* notauimus carbone; quod CAROLVS IV. & ciuibus & ciuitatibus intentauerit *BANNVM IMPERIALE (des Reichs-Acht)* si quidem electores eorumque legatos in *annona circumuenerint* unius alteriusue ferculi,
- plus

plus petendo, quam pretium fuerit commune. Multo magis hic liceat repetere idem. Sit enim *modus* in rebus & *grauitas poenae* non excedat *delicti* grauitatem.

- (5) Illud inculcant RECESSVS IMPERII passim, an. 1577. tit. XVII. Amistio solle den vierdien Theil an seiner Hauptforderung verlohren haben. Locum superius commemorauimus differ. VI. in forte. not. 2. p. 20. Quaesio! unde haec *quartae* poena. Testatissimum est; quod CATO *de re rustica* scripserit: *furum DVPLI damnari; foeneratorem QVADRVPLI*. Vnde accusatores dictos esse *quadruplatores*. Et clara est l. 2. C. Theod. de usuris his uerbis promulgata: *Quicumque ultra CENTESIMAM, iure permissam, aliquid eruerit, QVADRVPLI poenae obligatione constrictus, protinus ABLATA redhibebit. Hi uero, qui antea, pari furore grassati, in DVPLVM EXTORTA restituant. Nisi igitur fallor, COMITIALES SVFFRAGATORES,* occasione huius legis, *poenam quartae fortis* decreuerunt. Sed errarunt ita omnino. Nam intelligitur hic non *quarta pars fortis*; sed *quadruplum* illius *summae*, quam debitori extorserunt ultra *legitimum* & definitum modum usurarum. Sed ne hoc quidem est iuris *Iustiniani*: qui ideo *quadrupli* legem omisit in suo codice.
- (6) CONSTITVTIO SAXONICA 1625. promulgata, est quidem Amistio haec: *dass die Wucherer nicht allein des VIERDIEN theils; foris totius. sondern auch der GANTZEN auf Wucher ausgeliehenen SVMMA verlustig seyn.* Exclamat CARPZOVIVS *part. II. quaest. 92. num. 28.* Hoc prudentissime ita dispositum.
- (7) Idem rigor legitur in CONSTITVTIONE SAXONICA an. 1583. Poena extraordinaria. *Sondern auch HIERVBER, nach Gelegenheit der Verbrechen, mit ZEITLICHEM GEFANGNIS und da er hieruber mehrmals betreten, in unsern LANDEN gar NICHT geduldet werden.* Imo 1625. in superius nota 6. allegata constitutione additur; *auch am LEIBE wohl gestraffet werden.*
- (8) Nemo liberius meliusue hanc *poenarum diritatem* expendit

ex:

Tertina
Euangeli-
ca: ne quid
nimis.

Rigor cle-
ricorum
etiam
nunc.

Paradoxa
in usura-
riis hono-
ratis.

expunxitque *pontificiam* hanc *superstitionem* in *usuras* & *usurarios*, quam uir illustris & tot lustris mihi amicissimus collega *Iust. Henning. BOEHMERVS* in *iure ecclesiast. lib. V. tit. 19. membr. 2. de usuraria prauitate eiusque poenis* §. 33. ad §. 46. Utinam momenta, ibi collata, imis sensibus ponderarent animo legislatores, iudices & iureconsulti! Certissimus sum; longe aequius ac iustius fore, *IUSTINIANAM* hic iurisprudentiam sequi; quam *papalia decreta*, superstitionis plenissima.

- (9) Licet enim *modus usurarum* ad hos limites prolatus sit, in plurius Germaniae prouinciarum statutis: permanent tamen *pontificia tribunalia* etiam *semissi* in usuris scribere dicam eandem. Creditores eius generis dicere *usurarios*; eis *coelum & terram* negare; arcere ab usu *sacramentorum*; imo e *coetibus christiani* expellere; mortuis destinare *asininam* sepulturam, cetera. Quod magis, quamuis ipse imperator *FERDINANDVS II. an. 1623.* non *semisses* solum; uerum etiam *septunces* indulserit Austriae: *bey Verlust der Hauptsumma mehrers nicht, dann 5. 6. oder 7. pro cento iaehrliches interesse zugelassen*, quara constitutionem exhibet *Franc. Anton. de GVARIENT* in *codice iuris Austriaci p. 509. 510.* clerici tamen existimant, quod in *foro soli* impune sit: illud in *poli foro* puniendum & execrandum. Imo *usurarias causas ecclesiastici fori* esse; non *secularis*.
- (10) Illud quidem quis coegerit in *iuris harmoniam*: *infamia* notare *usurarios* & tamen eosdem euehere ad maximos honores ac *dignitates*, non *munerum*: sed etiam *gentilitatum*. Superfunt hodieque in Germanico imperio familiae illustrissimae, quarum maiores *nobilitati* infimae, mediae ac summae adscripti sunt ideo: quod usuris corraferint diuitias & ipsis imperantibus mutuauerint pecuniarum maximas summas idque ob immodicas usuras. Scilicet uincit quidem legem necessitas publica: sed aliud est, *usurarios impunes habere*; aliud ornare comitum & baronum *djadematis* & *corollis*.

DIFFE-

DIFFERENTIA XIII.

De *reditibus* annuis.

In *iure Romano* *reditus* annui, fundo innexi, parum ^{I. R. redi-} cogniti fuerunt. Quod illis *usuræ* essent ^{cus rari.} *legitimæ*. Inuisissima autem quævis genera *seruitutum* (1). Contra in *Germanico iure* olim *usuræ* impunes magis, quam ^{I. G. redi-} legibus *probatae*. Unde pallia & fraudes ad *emendum* ^{cus fre-} *annuus reditus* (2). Vt in orbe forte uniuerso non tot ^{quantissi-} censitici agri ac fundi; quam in sola *Germania* (3).

DEMONSTRATIO.

- (1) Est famosissima *L. 15. quoties nec hominum D. de seruitut.* Ratio re-
univerſim his uerbis concepta: *seruitutum non ea natura dituum a*
est; ut aliquid faciat quis (soluat censum) *sed ut aliquid* ^{personis.}
patiatur. Quod iuris axioma exemplo *praediorum*, unde
reditus legati, comprobatur, ubi ideo, *legataria mortua*,
expirauisse legatum, deciditur in *l. 12. Gaius D. de annuis*
leg. Quamuis enim *l. 33. cum debere columnam restituere*
D. de seruit. praed. urbanorum uideatur obſtare: satis tamen ^{aut rebus.}
nostro argumento id est, quod moribus Latii hoc fuerit
omnino aduersum: *praedia*, in *reditibus annuis* seruire aeter-
num. Ut adeo magis obſtricta fit *persona* ad praestandum,
quam ipsa res aut praedium. Propterea ne quidem Iustini-
ani *NOVELLA 160.* potest aliter intelligi, quam de obliga-
tione *personae* necquicquam uero rei.
- (2) *Causae*, quod plura in *Germania* nostra censitica *praedia*, ^{Causae re-}
quam in orbe propemodum uniuerso, mea opinione sunt ^{dituum}
haec. *Principio* nobiles *Germaniae* *seruis* agros adſignarunt ^{plurium}
ad colendum & dandum annuatim census, in frugibus ^{in Germa-}
num; deinde in pecunia. Testis est *TACITVS de M. G. cap.*
G ^{25.}

25. Seruis non in nostrum morem descriptis, per familiam, ministeriis utuntur. Suam quisque SEDEM regit. FRUMENTI modum dominus aut PECORIS aut VESTIS, ut colono, iniungit. Igitur Germani his moribus, inde a principio suae reipublicae, adfuerit fuere; ut praedia adficerent censu: quod Romae fuerat inauditum. Deinde eo ipso; quod maiores nostri abhorruerunt a foenore & usuris omni aeuo: loco earundem, in pecunia mutuanda, adhibuerunt censu atque hos uerbo contractuque in crustarum emti uenditi. Qua formula etiam usi sunt in uernacula: *funfzig Reichsthaler Zins kauffen*, pro mille in sorte. Retinuerunt illi haec quoque instituta postquam usurarum modus lege ciuili indultus, ut ecclesiasticam euitarent censuram, etiamsi a ciuili poena tuti essent.

Inde praedia censifica tot.

Praedii unius census multiplices.

(3) Nam uni multoties praedio septuplices census; quorum alii constitutiui, alii reseruatui: iterum redimibiles alii aliique irredimibiles: porro alii in frugibus, alii in nummis aut angariis consistunt. Neutro opus fuerat Romae, ubi nulla possessio seruis, nullaque alia iura: ut adeo opus non esset, seruitutes in faciendo tolerare. Hodie autem, postquam publica onera in rusticorum & ciuium praediis tanta sunt, quae exhauriunt fere inde speranda commoda; nefas est, tales redditus praediis imponere porro. Ne principum subditi impares essent ferendis oneribus publicis extra ordinem.

DIFFERENTIA XIV.

Num conatui, in usuraria nimietate, poena?

I. Romano

I. Germanico.

In iure Romano usurariae nimietatis poena in actu ipso constiterat, usurarum acceptarum ultra definitum modum; nequequam in conatu aut promisso (1). Quod ipsum in iure Germanico est adfirmandum eo fiden-

dentius, quo minores in illo usurae, quam in iure Romano. Licet sentiant aliqui ex aduerso, (2) idque canonici iuris superstitione (3).

DEMONSTRATIO.

- (1) Sunt quidem delicta in *iure Romano*, ubi puniri solet *conatus*, utpote in *l. 8. C. ad L. Corn. de fals.* atque in *l. 3. §. 2. D. de calumniat.* Verum in utroque hoc casu *lege* cautum uerbatim; quod *insidiarum* haec genera *clandestina* sint, proditu difficilia. Contra *leges* tenent *exercentes* tantum usurariam prauitatem; quod fit *accipiendo*, non autem frustra *promittendo*. Deinde salutis publicae hoc admodum conducit; si *debitori* fas est, *inescare* inanibus *promissis* creditorem, ad mutuo dandum. Qui alias forte difficilis fuisset ad credendum. Taceo, quod *IVSTINIANVS* poenales aduersus *usurarios* *leges* expunxerit in suo codice ideo: quod satis quidem iudicauerit ad consulendum debitori obaerato; si fidem datam licuerit fallere & ita eludere *foeneratoris* conatum.
- (2) Principio enim formula aduersus *usurariam* prauitatem semper in RECESSIBVS ac legibus imperii est haec: *nicht mehr, zurückerhalten gebräuchliche Gulden zu NEHMEN*; non ultra quinquunces accipiendae, ORDIN. POLIT. FRANCOF. 1577. tit. 17. Est autem aliud *petere*; aliud *accipere* iterumque *promittere* aliud quam *soluere*. Primum non depauperat debitorem neque creditorem dirat; sed alterum. Deinde TRIBVNALIVM imperii *praxis* est eadem, teste graui & pragmatico, GAILIO in *cameralium obseruat. lib. 11. obseru. 4. 5.* *usurae*, ultra modum *promissae*; sed non *solutae* non *nitiant* contractum in *sorte*; sed tantum habentur pro *non adiectis*. Ita in CAMERA *saepius* IUDICATIUM. Addunt ueteres iureconfulti *causam*. Nam INTENTIO *deprauata*, *lucris ultra modum*, *vsura mentalis* est; sed *LEX poenalis* dicta *VSVRAE REALI*, desipiunt BALDVS ad *C. de usur. in prooem.* atque MOLINAE-

4) patriae
iurecon-
sultorum.

5) praeia-
diciis aca-
demicis.

vs de *usur.* Inde *MEVIUS part. VI. decis. 402.* atque *part. VIII. decis. 185.* Est in *usurario contractu crimen.* Sed *POENA non obtinet; nisi quis RE ipsa acceperit; non si, REI loco, CHIROGRAPHVM.* Quod idem reperunt de *BERGER ad Lauterbach. lib. XXI. tit. 1. quaest. 2.* Demum fir- mant hoc idem *sententiis iuridicorum collegiorum,* utpote *HELMSTADIENSIS* apud antecessorem illustrem *LEYSERVM in me- ditat. ad D. specim. 246.* *WITTEBERGENSIS* apud *Dn. de BERGER in oeconom. iur. lib. IV. p. 764.* *HALLENSIS* in *diurn. Hallensib. 1735. num. 3.* Ubi problema hoc: *num mentalis usura poenam mereatur?* respondimus insigni commentario. Rationibus contra sententium discussis pariter.

- (3) Illud in doctrina *uirtutum* potest omnino adfirmari: quod *animo* etiam peccetur; non *actu* tantum. Adeoque eccle- sia omnino sollicita sit de *corrigen- da mala mente.* Adulter est, qui cupit alterius uxorem; sed *mentale adulterium* hoc non punitur furca aut mala cruce. Idem sentiendum est, de *usura,* quam dicunt *mentali.* In qua animus malus in *u- tto* est: non in *crimine;* cui statuta poena.

DIFFERENTIA XV.

De usuris uitalitiis.

I. R. uita-
litiiae exu-
lant.

I.G. Leib-
renten,
Leibzucht
in usu.

In *iure Romano* VITALITIAE VSVRAE ne quidem nomi- ne cognitae fuerunt, multo minus *re ipsa* (1). Quo- niam metuendae fuerant insidiae uitae ab illo, cui mors alterius multum profutura. In *iure Germanico* autem contractus *uitalitiis,* die *Leibrenten, Leibzucht,* admo- dum sunt frequentes atque utiles reipublicae (2). Quo- niam cessant, in populi nostri dextra fideque, heredi- petarum pericula quaeque. Et saluberrimum est re- medium aduersus quosque infortunii casus; non indi- gere in uicinia mortis ac rugosa senectute.

DE-

DEMONSTRATIO.

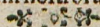
(1) Vulgi sermo est: Italiam bonam; pessimos Italos. Imo pa-
radisum Italiam, quam tamen inhabitent diaboli. Myriades
ibi hominum pereunt insidiis & avaritia heredipetarum. *I. R. quare
aitalitiæ
usuræ
nullæ.*
Famossissima hæc crimina & nunc & olim, restantur omnis
acui ac orbis autores, quos conduximus in *miscellis rom.*
II. lib. 4. opusc. 3. differentia 12. p. 1105. 1106. sq. Inde, Ro-
mano iure, *pacta successoria nulla* neque testamenta, nescia
reuocari. *Heredem habere*, hoc idem fuerat, quam concita-
tare in se uitæ insidiatorem. Unde facile est ad intelligen-
dum causas: quare per iura Latii exulauerint VITALITIÆ VSV-
RAE. Occurrit quidem casus in *l. 8. necessario D. de pericu-
lo rei uendit.* His fere descriptus uerbis; *cum vsvm FRV-
CTVM mihi uendis interest, utrum hic tantum TVVS sit?
an uero ipsam quoque CORPVS? Si PRIMVM; cum statim
MORIERIS, NIHIL mihi DEBEBIT HERES tuus; HEREDI AV-
TEM MEO DEBEBITVR, si tu VIXERIS. Si VLTIMVM; HERE-
DI meo NIHIL debebitur; heres autem tuus debebit mihi,*
quoad uixero. Atque hunc contractum conferre quodam-
modo solent cum *uitaliis usuris*. Nam illud certum est,
usum fructum finiri cum morte usufructuarii. Uti pereant
usuræ cum uita emtoris redituum uitalitiorum. Et, fateor,
uix usufructuarium ab insidiis securum fuisse proprietarii,
ob *lucra ex illius morte.* Verum exempli loco fingit hoc
PAVLVS; non autem, quod ita euenerit, respondet. Deinde
si plerique mali; quis dubitauerit, aliquos fuisse bonos atque
ab hoc latrocinii genere alienos. Haud dubie igitur emtor
ususfructus de proprietarii bonis moribus debuit potuitque
ante certus esse, quam contraheret. Sed nostris Germanis;
in emtione *uitalitiarum usurarum*, nulla sollicitudo. Cre-
duntur, in populo nostro, boni omnes. Quapropter his
contractibus nihil frequentius atque utilius reipublicæ.

(2) No-

I. G. uita-
stii con-
tractus
utiles.

(2) Nouo contractui opus fuerat uerbo nouo, nato in uernacula & ciuitate post donato barbarae Latinitatis. Audit ille nobis *Leibzucht*; *Leibrenten*; *Leibgeding* & emtor horum redituum: *Leibzüchter*, id est, *der die Zinsen auf Leib- oder Lebens-Zeit ziehet oder einnimmet*. Hinc uocabula Latinobarbara: *usurae uitalitiae*, duraturae ad uitae dies aut etiam *uitalitiae*, quod faciant ad uictum cultumque creditoris. Ita enim proficit & *creditor* & *debitor*. Primus, quod ita certus sit, ne indegeat unquam, ne quidem in ultima senectâ. Deinde crescunt potius, aetate crescente, eius generis usurae ideo, quod tunc quidem proximiores esse uidentur morti, quae illas tollit. Praeterea cum nemini soluantur, quam ipsi creditori, dem *Leibzüchter*; etiam securus est ab illis, quibus est obaeratus, ne *uitalitios reditus* uindicerent sibi. *Debitoris* autem insigne lucrum est hoc: quod, creditore mortuo, cedat *ipsi sors* omnis creditae summae. Deinde cum eius generis creditores alii breuioris sint uitae, saepius euenire solet hoc; ut, si uno alteroue anno soluerint trientes aut quadrantes, centies, quod dederunt, alio casu recipiant. Ut adeo *uitalitiae mensae* inuidenda inferantur incrementa. Fortunae lusus sunt, fallax hamus, alea, spes. In *iure salinario* huius ciuitatis uerbum *Gerente*, alio sensu, occurrit: quo idem est, quam definitus reditus ex salinis, formula concepta his uerbis in uernacula: *er hat soviel Zober (Solen) GERENTE auf seinem Kot*. Nam salinariae casae hi reditus innexi sunt numerosque habent uel simplices uel multiplices & perpetuos, qui uocari solent *stäte Gerente*. Inueni enim hoc quoque; quod quidam eorum acquisiti sint ad dies uitae tantum ideoque *Leibgerente* solebant uocari. Quod tamen hodie sublatum est desuetudine. Ceterum, qui operas praestant uel in *hauriendo* ex fonte uel in *ferenda aqua salia* in *casas salinatorum* ideo audire solent *Gerentner*, quod hi illis reditus, instar *salarium* & beneficium, ob praestita seruitia, debeantur uel etiam *piis corporibus gratis*, instar alimentorum. De etymologia usque uerbi *Renten* in uariis Europae populorum linguis egimus supra *different. I. num. 6. p. 3.* Quod addere placuit hic in ciuium nostrorum gratiam.

Quid Ge-
rente, Ge-
rentner in
nostris sa-
linis?

Halle, Diss., 1740 (J12)

ULB Halle

3

003 703 436

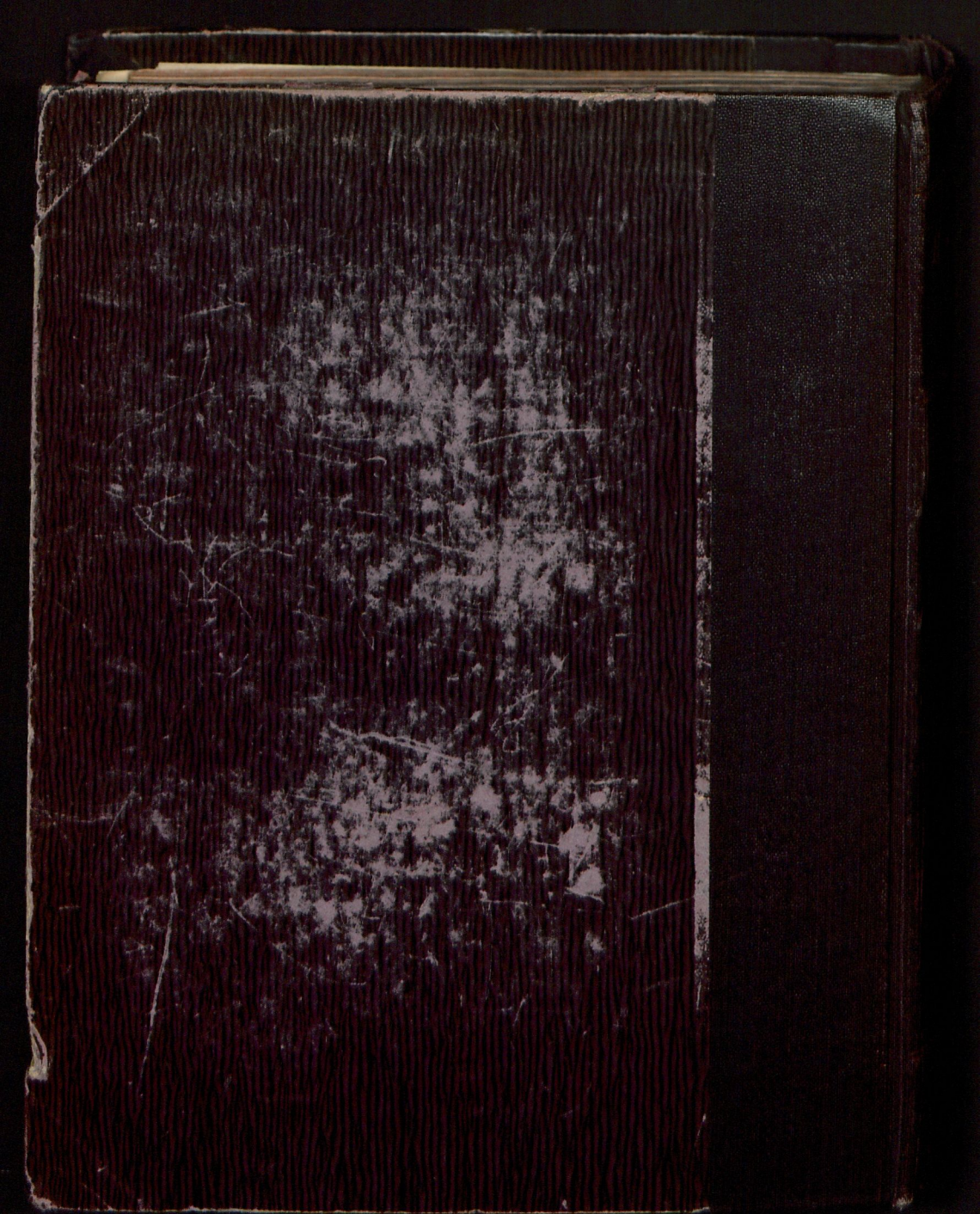

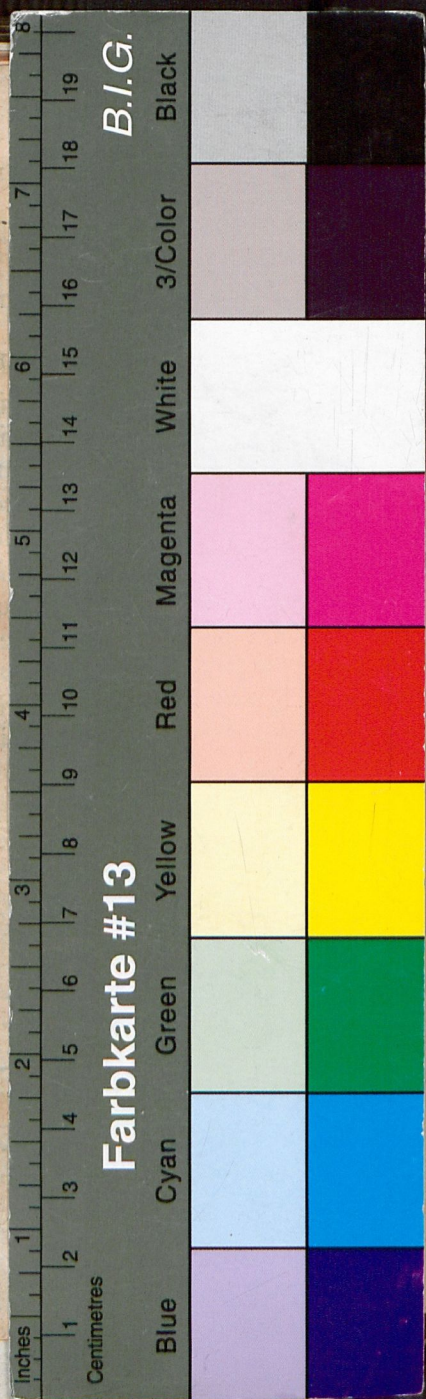
f

TA → OL

Nur 1 + 2 Stück ordentlich aufgenommen
und verbunden

K078

Farbkarte #13

B.I.G.

g. 20. num. 36.
O. 21.
1740
1800
8

44.

DIFFERENTIAS IVRIS
ROMANI ET GERMANICI
IN
V S V R I S
PRAECIPVE
VLTRA ALTERVM TANTVM
PRAESIDE
IOAN. PETRO DE LVDEWIG
FRIDERICIANAE CANCELLARIO PERPETVO
REGIS CONSILIARIO INTIMO ET MAGDEBVRGICI
REGIMINIS AC CONSISTORII
ORDINIS IVRECONSULTORVM PRAESIDE
ATQVE AERARII PAUPERVM DIRECTORE
DOMINO IN BENDORF, PRAEZ ET GATTERSTAEDT
PRO DOCTORIS
IVRE ET DIGNITATE
CAPESSENDA
CONSENSV AMPLISSIMI ICTORVM ORDINIS
IN FRIDERICIANA
RESPONDEBIT
HENRICVS AVGVSTVS ROSENBACH
GRIMMA MISNIENSIS.

DIE XI. MENSIS APRIL. CIOIDCC XXXX.

H. I. Q. S.

HALAE SALICAE
EX OFFICINA KITLERIANA.

